

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

O významech jevů a nejistotě jistot

On the meanings of phenomena and the uncertainty of
certitudes

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.

Autor:

Tomáš Cerman

Praha 2024

Poděkování

Děkuji paní prof. PhDr. Anně Hogenové, CSc. za cenné připomínky i rady mi poskytnuté během vypracování této práce, všem ostatním pedagogům za předávání znalostí, dále kolegům studentům, kteří mě provázeli studiem, za inspirující podněty a diskuse.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „O významech jevů a nejistotě jistot“ vypracoval samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány, a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 2. dubna 2024

Tomáš Cerman

.....

Anotace

Práce se zabývá významy jevů, nejistotou jistot jako jevem i jejich vzájemným vztahem včetně působení jevu času. Přístupem navazuje na transcendentální *ἐποχή* a fenomenologickou redukci Edmunda Husserla, zamýšlí se v širším hledisku i za pomoci analýz modelových situací, jak interakce jevů mohou měnit jejich významy, se závěrem ve smyslu teze postihující problematiku významů jevů, podpořené logickým výrokiem ukotvujícím dohlédnuté zákonitosti.

Klíčová slova

Fenomenologie, jev, význam, nejistota, jistota, čas.

Annotation

The thesis deals with the meanings of phenomena, the uncertainty of certitudes as phenomenon, as well as with their mutual relationship, including the effect of the phenomenon of time. In its approach, it follows Edmund Husserl's transcendental *ἐποχή* and phenomenological reduction, it contemplates in a broader perspective also with the help of analysis of model situations, how the interaction of phenomena can change their meanings, with a conclusion in the sense of a proposition grasping the issue of phenomena's meanings, supported by a logical statement anchoring observed regularities.

Keywords

Phenomenology, phenomenon, meaning, uncertainty, certainty, time.

Obsah

Seznam zkratk, symbolů, obrázků, tabulek	6
Úvod	7
Rešerše	9
1. O významech jevů	10
1.1. Význam shody a mnohovýznam	13
1.1.1. Typ neskrytý a očekávaný	14
1.1.2. Stav stabilní a nestabilní	16
1.2. Otázka času, prostředí výskytu jevů a jejich významů	17
1.3. Změna významu jevu	29
1.3.1. Modelový jev lokálního deště	32
2. O nejistotě jistot	35
2.1. Jistota v transcendenci víry	37
2.2. Nejistota empirických poznání	40
2.3. Jistota <i>vně</i> postupu času	41
2.4. Zhroucení falešných jistot	43
2.5. Konec jistot skrze zrušení a zapomnění	44
3. Analýzy interakce jevů a jejich významů	46
3.1. Vypovídací hodnota modelových situací	46
3.2. Analýza situace A	47
3.3. Analýza situace B	52
3.3.1. Minima esence humanismu a její význam shody	55
3.4. Výroková sumarizace dohlédnutých zákonitostí	56
Závěr	58
Seznam použité literatury	62
Seznam audiovizuálních zdrojů	67

Seznam zkratek, symbolů, obrázků, tabulek

VS	- význam shody
\sphericalangle	- označení jevu, od kterého bylo odhlédnuto
P_α	- jev α
P_φ	- jev φ
$M(P_\alpha)$	- význam jevu α
SAP_φ	- jev φ vědomý si sám sebe
$SM(P_\varphi)$	- sebe-význam jevu φ
$E(P_\varphi)$	- prostředí jevu φ
$M(P_\varphi)$	- význam jevu φ
$NM(P_\varphi)$	- nový význam jevu φ

Obrázek 1: Implikátní řád celku hmoty, energie a významu.....	12
Obrázek 2: Kategorizace významu jevu.....	14
Obrázek 3: Diagram času.....	24
Obrázek 4: Příklady pohybů	26
Obrázek 5: Dva odlišné způsoby fenomenalizace stejného lokálního deště	32
Obrázek 6: Náčrt části obvodu gigantického kruhu maximalizujícího se z hlediska bližších perspektiv v nekonečnou přímku	38
Obrázek 7: Situace A	49
Tabulka 1: Analýza modelové situace A: „Pouštní studna“	50
Tabulka 2: Analýza modelové situace A bez jevu Slunce, zvažované významy jevu „Studna plná vody“ pro ostatní jevy.....	51

Úvod

Tato práce je reakcí na vyjádření Edmunda Husserla v *Idejích k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii I*, že ve vztahu k termínu *význam* (Bedeutung), který je zatížen mnohoznačností, je na místě největší obezřetnost.¹ Odtud její zadání sestává z přijetí této filosofické nejasnosti a z podrobení významů jevů dalšímu, ještě bližšímu fenomenologickému náhledu. Jejím záměrem je zmíněný stín obezřetnosti co nejvíce projasnit, oddémonizovat apriorní přívlastek významové tajemnosti jevů, včetně analýzy vztahů mezi jevy a jejich významy. Použitá metoda sestává z Husserlovy transcendentální *ἐποχή* a fenomenologické redukce, přitom se zároveň inspiroje pohledy Heideggerovy filosofické hermeneutiky i jejím spekulativním nárokem vzneseným jeho žákem Hans-Georgem Gadamerem, který prosazuje návrat k dávné hloubce filosofie s jádrem v řeči týkající se pravdivosti obsahů. Práce zároveň přináší aktuální pohledy současných filosofů na problematiku významů, zejména Hanse Ulricha Gumbrechta, který si je vědom jejich nepostradatelnosti, a fenomenoložky Karin Dahlbergové uvažující o hledání významových struktur, aby sloužily vědeckým účelům. Text zkoumání nově ustavuje a využívá pouze nejnütnější kategorizaci umožňující s významy jevů logicky operovat a prověřit je. Zvažuje také postoje dalších myslitelů v otázce významů jevů, například Davida Bohma, včetně navnímání prostředí jevů, i když mnohé z pojetí ve filosofickém rámci *ontologie* a *noetiky* neboli *gnoseologie* (v anglosaském prostředí *epistemologie*) si tato práce samozřejmě z důvodu rozsahu historie poznání nemůže a ani nečiní nárok vyčerpávajícím způsobem zachytit. Času, jako souputníkovi jevů v jejich prostředí, je věnována zvláštní podkapitola, s pokusem o vyjádření vztahu mezi konečným časem a bytím, a to logickým výrokiem na základě akceptování Platónova popisu vzniku konečného času *živoků* představujícího výchozí axiom, kdy Bůh *živokům* přivytořil omezený čas (aby nežili věčně) coby posunující se obraz věčnosti. Přes nepopiratelnost Platónovy autority si práce vnitřně zachovává povědomí o mýtickém aspektu jeho vyjádření, přičemž legitimizujícím faktorem přijetí takového povědomí zde budiž podobně přítomná křehkost u mnoha definic a výsledků současných věd, a to nejen v případě jevu *času*.

Zamyšlením se nad jevy jistoty a nejistoty, které s významy jevů i s časem přímo souvisí, její text míří od sebejistých pozic Descartovy racionální inspirace matematikou k pozici Bolzanově a Husserlově, přes jejich podobně podnětný matematický vklad, až

¹ HUSSERL, Edmund. *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii I*. Druhé vydání. Přeložila RETTOVÁ, Alena; přeložil TRNKA, Jakub. Praha: OIKOYMENH, 2019, s. 202.

k neopakovatelné zkušenosti a čisté logice, u Bolzana i k náhledu duše, k postřehům Mikuláše Kusánského (detekce až mystické nejistoty skryté v jeho otázce maximálních geometrických útvarů a prostorových těles) to znamená míří ke zvážení významu perspektivy vnímání, včetně rozvah Ludwiga Wittgensteina ohledně postihnutí otázky nepochybných jistot sahající za logické paradigma znaků, s pomocí jeho ontologických postřehů a reflexí tam, kde se odpoutává mimo jím upřednostňované sémantické pole uchopení a zření problému, jinými slovy mimo striktní prizma jazykové roviny.

Přístupem myšlení se práce přiklání k Bolzanově tezi, že pravdu nelze poznávat pouze skrze evidenci a adekvaci teorie se zkušeností, je nutné vnímat a zvážit soud jako celek také na duševní úrovni. Bolzano je přesvědčen, že precizace soudu má probíhat na pevném základu čisté logiky, tedy má vycházet z logiky neušpiněné subjektivní zkušeností. A to je pohled, který se text pokusí následovat, tedy nepustit subjektivitu za hranici její nutné přítomnosti nebo její širší účast předem pojmenovat, takový přístup je spolu s jevením se jevů nám jimi samotnými „*genetickým*“ základem *fenomenologie*. Také Husserl ve svém filosofickém spisu *Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie* konstatuje, jak prostoduchost objektivních vědeckých pravd přestává fungovat po zaměření našeho pohledu na život samotný.²

Poslední část pokračuje analýzami modelových situací interakcí jevů a jejich významů, s využitím logiky, dialektiky, včetně dosažení antinomie čistého rozumu popsané Kantem, tedy rozporného stupně poznání kdekoliv výsledek nelze zpřesnit dál za dvě protichůdné možnosti. Jeden ze soudů na základě rozboru promyšlené situace zváží i etický atribut vybraných významů a celá práce je zakončena závěrem shrnujícím poznatky a dosažené pozice v průběhu vytčených zkoumání.

² HUSSERL, Edmund. *Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie: úvod do fenomenologické filozofie*. Vyd. 2., (repr. 1. vyd.). Praha: Academia, 1996. Filozofická knihovna., s. 119.

Rešerše

BOHM, David. *Rozvíjení významu*. Praha: Nakladatelství Unitaria, 1992.

Pro Davida Bohma je význam celkem vztahu subjektu a vnímaného jevu, je inter-relací, intencí.

DAHLBERG, Karin. The essence of essences – the search for meaning structures in phenomenological analysis of lifeworld phenomena, *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being* [online], 2006, 1(1), 11-19 [cit. 2023-10-14]. Dostupné z: DOI: 10.1080/17482620500478405 Karin Dahlbergová se s odkazem na Husserlovu myšlenkovou analýzu vědomí zabývá interpretacemi, po nichž by původní významy mohly coby struktury základních významů sloužit vědeckým účelům.

FREGE, Gottlob: O smyslu a významu, 1892 (Über Sinn und Bedeutung) In: *Zeitschrift für Philosophie und philos. Kritik*, NF 100, 189, překlad: FIALA, Jiří, in: *Scientia – Philosophia (SciPhi) 4* [online], červen 1992, Praha, [cit. 2023-10-10]. Dostupné z: <https://www.esf.kfi.zcu.cz/logika/opory/flf/prezentace/frege.pdf>

Frege význam ztotožňuje s předmětem, s jevem. Předměty, jevy tedy chápe jako významy slov a svojí logikou jazyk zhmotňuje.

GUMBRECHT, Hans Ulrich. *Production of Presence: What Meaning Cannot Convey*. Stanford, Calif : Stanford University Press. 2004. Přemíra významu a jeho potenciál k redukčním chvílím naší přítomnosti naplňuje Gumbrechta obavou, na druhou stranu nechce přijít o dokonalost, kterou význam přítomné chvíli a existenci samotné přináší.

HEIDEGGER, Martin a PETŘÍČEK Miroslav. *Bytí a čas*. Třetí, opravené vydání. Přeložil CHVATÍK, Ivan, přeložil KOUBA, Pavel, přeložil NĚMEC, Jiří. Praha: OIKOYMENH, 2018.

Heidegger zná jev i jako zdaj odkazující na jev, jev (i jev zdaje) zároveň na sebe může vzít ještě další význam. Čas je temporalitou Dasein v jeho celku.

HUSSERL, Edmund. *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii I*. Druhé vydání. Přeložila RETTOVÁ, Alena, přeložil TRNKA, Jakub. Praha: OIKOYMENH, 2019.

Husserlův význam (Bedeutung) má blízko ke smyslu a mínění, navrhuje opatrnost v přístupu k významům a zároveň vidí nutnost zvolit jejich samostatnou odlišující kategorizaci.

KLÍMA, Ladislav. *Filosofické listy*. Praha: Herrmann a synové, 1993.

Ladislav Klíma vnímá jistotu v pravdě, jako vyšší *Nadjistotu* nad negací jistoty.

MERLEAU-PONTY, Maurice. *The Visible and the Invisible*. Translated by LINGIS, Alfonso. Evanston, IL: Northwestern University Press. 1968. Merleau-Ponty ubezpečuje, že význam není znicotnění, ale jakmile je splněn primární akt, kdy je jevu dán význam, přebírají ho znaky.

WITTGENSTEIN, Ludwig. *On certainty*. ANSCOMBE, G.E.M., von WRIGHT, G.H., PAUL, Denis. Oxford: Basil Blackwell, 1969.

Wittgenstein připouští, že existence jistoty je již samotným pochybováním předpokládána.

1. O významech jevů

„Špatnými svědky jsou lidem oči a uši, mají-li barbarské (nerozumějící) duše,“³ říká Hérakleitos. Podle Aristotela se duše prociťuje k rozumění s pomocí představy jejího vnímavého ústředí o dobru a zlu projevené v rozlišení libého a nelibého.⁴ Myšlením vycházejícím z přirozené logiky včetně transcendentálního zvažování z přesahujícího a nadosobního úhlu vnímání, z oné Bernardem Bolzanem navrhované nazírací schopnosti duše s její doplňující pozicí reflexe pro ověřování pravdy⁵ očekáváme, že když se jev rodí, ať již jsoucno nebo samo bytí, ihned od jeho zrození je význam jeho součástí, která se v toku času vyvíjí spolu s jevem nebo po zániku jevu již samostatně. Dle Bolzana je duše obdařena, v subjektivním významu, silou k tvoření představ.⁶ Uvedené názory dávají tušit, že význam jevu je multi-subjektivní a u jevu, vedle případného sebe-vnímání sebe-významu, zahrnuje jeho význam plně nebo z velké míry význam jevu zachycený z pozic ostatních subjektů. U volního fenoménu, z hlediska fenomenologicky čistého intencionálního prožitku vnímá Edmund Husserl jako nejvíce vnucující se slovo „*mínění*“, zmiňuje doslova „*volní mínění*“ jako noéma plnopodstatného chtění, to znamená toho, co je chtěno, a s jakým cílem je chtěno fenoménem samotným. Všude se nám, jak je Husserl přesvědčen, spolu s *míněním* vnucují zároveň slova *mysl* a *význam*. Má za to, že ono *mínění* je *prožitkem mínění* a *význam* je *prožitkem znamenání*.⁷ Subjektivní vyznění slova *prožitek* zde přímo vybízí k zaznamenání a pochopení této eidetické vlastnosti významů. Využívá Aristotelovu *apofantickou* logiku, která je součástí širšího rámce formální ontologie, a zde v Husserlově pojetí přesahuje pravdu jako neskrytost (ἀλήθεια), ke které získává navíc i výlučnou vypovídající funkci o významech. Husserl také požaduje zvláštní odlišení významových kategorií od ostatních, formálně předmětných. Doslova považuje tyto kategorie významů za zvláštní skupinu,⁸ přičemž on sám se z větší části zaměřuje na znamenání a význam coby noeticko-noematické vrstvy logu a na význam coby logickou vyjádřitelnost mínění, kdy logický význam je výrazem.⁹

³ SVOBODA, Karel. *Zlomky předsokratovských myslitelů*. Vyd. 2. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. Filosofická knihovna, s. 59.

⁴ ARISTOTELÉS, MRÁZ, Milan a NETOPILÍK, Jakub. *Člověk a příroda*. Přeložil KŘÍŽ, Antonín. Praha: Svoboda, 1984, s. 267.

⁵ BOLZANO, Bernard. *Vědosloví (Výbor)*. Přeložili BAYEROVÁ, Marie; LOUŽIL, Jaromír. Praha: Academia, 1981, s. 304, 340.

⁶ Tamtéž, s. 299.

⁷ HUSSERL, Edmund. *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii I*. Druhé vydání. Přeložila RETTOVÁ, Alena; přeložil TRNKA, Jakub. Praha: OIKOYMENH, 2019, s. 202.

⁸ Tamtéž, s. 36.

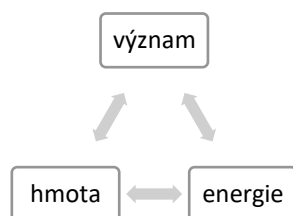
⁹ Tamtéž, s. 257.

Nás nyní zajímají významy *jevů*. Významy jevům zejména ontologicky, ale i multi-subjektivně přináležejí (i Husserl věděl, že se subjektivitu nelze zbavit docela), a je-li pro Gadamera jazyk, řeč, místem které nám je schopno zprostředkovávat pravdu, aby skrze slova někdy vyplula na povrch (2.2.), proč by stejným způsobem nesloužil jazyk jako zprostředkovatel nalezení v něm zřených a do něho probleskujících *významů* jevu našeho zájmu. Aktuální význam, ať již stabilní nebo nestabilní, je celostně, do nejvyšší možné aktuální dostupnosti, vnímatelný i beze slov. Jinak řečeno, podstata významu jevu není v jazyce, který je pomocníkem k jeho odkrytí či pochopení, nýbrž v původu významu z konkrétního jevu, který spolu s prostředím a subjekty vnímajícími jeho znamenání nebo interagujícími doplňujícím způsobem s ním, více či méně spoluurčují podobu významu jevu navenek. Podstata sebe-významu může být naopak pouze a plně ve vlastním vědomí konkrétního jevu. Stvořeným jevem obdařeným vědomím je například člověk, který dokáže reflektovat svůj sebe-význam během aktu žití, většinou se zpětnou vazbou od blízkého okolí. Už David Bohm ve svém *Rozvíjení významu* přemítá, že včely si možná působícího významu vědomy nejsou, ovšem: „U vyšších živočichů je toto působení významu zřetelnější a u člověka, který má vědomí, je význam centrální a životně důležitý.“¹⁰ Význam je pro něho celkem vztahu subjektu a vnímaného jevu, v této inter-relaci považuje intenci a význam za dva aspekty jedné aktivity. Jednotný tok významu jevu i somy coby tělesné intence subjektu se stále mění. Gottlob Frege naopak význam ztotožňuje s předmětem, s jevem. Předměty, jevy tedy chápe jako významy slov.¹¹ Svojí logikou zhmotňuje jazyk, dává mu větší důležitost, než ve skutečnosti má, jazyk pro Fregeho není jen nástrojem, prostorem slov, znaků, zvuků, je reálným $a + b + c + \dots$, tedy reálnými slovy, znaky. Frege odebírá skutečnost jevům a přesunuje ji ke slovům, kde rozehrává hry znaků a ustanovuje paradigma nových problémů v rovině skutečnosti, ovšem v jím zkonstruované skutečnosti jazykové. Známa je jeho potíž s $a=a$, $a=b$, a jak odlišit a od b . Zatímco Wittgenstein se čisté nesémantické a nesemiologické reality definitivně nezříká a často se do ní myšlenkově vrací, Frege se ve svých logikou dobitých postojích pevně zabydluje a k realitě přejmenované na významy shlíží jako nebeský správce jazykových idejí k jejich následné významové realizaci poskládané z fenoménů. Nabízí se také více duchovní vysvětlení, že Frege tímto upřednostňováním jazyka a znaků logických výroků podvědomě naplňuje Janovo novozákonní: *na začátku bylo slovo* (λόγος) a přináší tím opačnou variantu subjekt-významového rozvržení.

¹⁰ BOHM, David. *Rozvíjení významu*. Praha: Nakladatelství Unitaria, 1992, s. 71.

¹¹ FREGE, Gottlob: O smyslu a významu, 1892 (Über Sinn und Bedeutung) In: *Zeitschrift für Philosophie und philos. Kritik*, NF 100, 189, překlad: FIALA, Jiří, in: *Scientia – Philosophia (SciPhi)* 4 [online], červen 1992, Praha, [cit. 2023-10-10]. Dostupné z: <https://www.esf.kfi.zcu.cz/logika/opory/ff/prezentace/frege.pdf>

O svého druhu zhmotnění významů v jejich pomyslné existenci je přesvědčen Abélard, když tvrdí, že přesným významem obecnin jsou jednotlivé svébytné skutečnosti v podobě pojmů, neboli statusů věcí, ne-fikčních pomyslů, které jsou *ideálním bytím bez založení v realitě*.^{12 13} Zkusme si představit stejnou definici vztaženou na veškeré významy, to znamená nejen obecnin. Určitě není pře o tom, že po zániku jevu samotné bytí jevu (odhlédneme-li od potenciálně možného světa idejí) končí, avšak jeho význam často dále přetrvává, je svým způsobem skutečný, jen se podstatou svého bytí odlišuje od podstaty bytí jevů. Kupříkladu význam Sókrata pro lidstvo a filosofii stále je a trvá i tisíce let po jeho smrti. Když Husserl vedle pojmu *význam* přidává podobná slova *mysl, znamenání, zamýšlí* se nad tím, že v obsáhlejší šíři z těchto slov používáme právě slovo *mysl* a následně provádíme *identitní kladení* vyzdvižených jednotlivostí či událostí coby přímočaré vjemové zachycení.¹⁴ Kvantový mystik David Bohm chápe *mysl* jako jistou úroveň významu.¹⁵ Vysvětluje, že v moderní fyzice jsou hmota a energie dva atributy jedné skutečnosti, které se v sebe navzájem i transformují. Vztahy mezi významem, hmotou a energií popisuje jako celek vzájemného svinování jedné části celku tou další v rámci *implikátního řádu*, kde svinování skrze význam považuje za základnější: „[...] protože lze hovořit o významu významu. [...] Nemůžeme mít ale hmotu hmoty, energii energie.“¹⁶ Hmotu přesto lze odkázat k ní samé i energii k energii, ovšem nejprve musíme pojmenovat jejich význam, až od něho se dá vrátit zpět ke hmotě či energii.

Obrázek 1: Implikátní řád celku hmoty, energie a významu

Zdroj: David Bohm, Rozvíjení významu

Takzvanou soma-signifikanci dokladuje na myšlence jednoho nerozděleného universa v soustavném pohybu. Universum je jedním celkem, a potom je tu ještě ta myšlenka, i ta je jeho součástí. Podobně je to s myšleným významem čehokoliv. Pochopení celku je *význam pro sebe*, přeměna vědomí představuje přeměnu významu, a proto člověk je

¹² DE LIBERA, Allain. *Filozofie v období středověku*. Praha: OIKOYMENH, 2019, s. 312.

¹³ KOBUSCH, Teo. *Filozofie vrcholného a pozdního středověku*. Přeložil POKORNÝ, Martin. Dějiny filosofie. Praha: OIKOYMENH, 2021, s. 51–52.

¹⁴ HUSSERL, Edmund. *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii I*. Druhé vydání. Přeložila RETTOVÁ, Alena; přeložil TRNKA, Jakub. Praha: OIKOYMENH, 2019, s. 256–257.

¹⁵ BOHM, David. *Rozvíjení významu*. Praha: Nakladatelství Unitaria, 1992, s. 91.

¹⁶ Tamtéž, s. 81.

totalitou svých významů.¹⁷ Dokonce i náš mozek zřejmě přemýšlí u nových významů jiným způsobem.¹⁸ Legionář a hrdinný zachránce první Československé republiky napadené Polskem i Maďarskem, generál Josef Šnejdárek, ve svých pamětech vzpomíná na událost vypovídající o tomto propojení komunikace těla a významu přímo ukázkovou přeměnou původního významu v rámci intencí soma-signifikance. Šlo o případ tuniského vládcе zvažujícího podpis smlouvy, zda přejít zpod italské správy pod křídla Francie. K jeho rozhodnutí podepsat přispěl mrkáním oka se projevující tělesný tik přítomného francouzského generála, u kterého navíc panoval zvyk si neustále rukou posouvat těsný límec. Svůj bleskurychlý podpis vládce později v důvěrném kruhu svých nejbližších vysvětloval následujícími slovy: „Jak jsem mohl nepodepsat, když mi francouzský generál najednou naznačil: ‚Podepiš, nebo budeš viset!‘“¹⁹ Zbývá střízlivý předpoklad, že je možné, aby se podařilo významy jevů v subjektivních perspektivách i ve větším zorném poli úspěšně postihnout, nakolik zdárně nám zde ještě dále ověří modelové situace. Vyjděme vstříc Husserlovu požadavku na zvláštní odlišení významových kategorií a pro tento plánovaný počín si ponejprv vytvořme a přijměme alespoň elementární kategorizaci v pro ni námi nově navržené terminologii, která bude výstižná, přesto maximálně stručná a dostatečně obecná, aby kdykoliv přímým způsobem vedla k základnímu rozlišení *významů jevů*. Pro účely dalšího prověření tudíž připustme následující kategorizaci: *druh významu*, jeho *typ*, a jeho *stav* (1.1.).

1.1. Význam shody a mnohovýznam

Karin Dahlbergová se ve svém článku z roku 2006 nazvaném *The essence of essences – the search for meaning structures in phenomenological analysis of lifeworld phenomena* zabývá důležitostí nalézání významů fenomenologických podstat jevů s odkazem na Husserlův důraz na interpretaci jejich idejí, zejména pak důležitosti takových interpretací, po nichž by původní významy mohly sloužit vědeckým účelům. Podstatu lze případně chápat jako strukturu základních významů, která vysvětluje fenomén našeho zájmu. V téže stati z méně definitivního úhlu pohledu podobně hodnotí stejnou tezi mnohovrstevné struktury vnímání, a sice, že *býti intencionální* znamená vidět právě i významy jevů tím či oním způsobem.²⁰ Z pozice subjektu lze jí

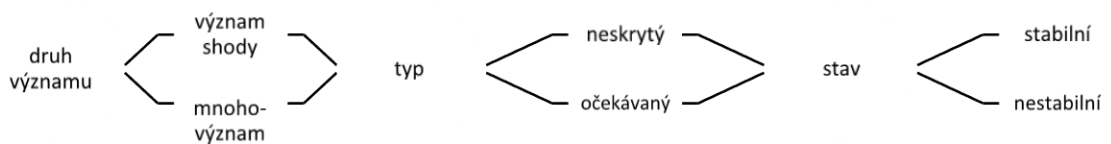
¹⁷ Tamtéž, s. 82.

¹⁸ Tamtéž, s. 84.

¹⁹ ŠNEJDÁREK, Josef. *Co jsem prožil*. Praha: Naše vojsko, 2020, s. 32.

²⁰ DAHLBERG, Karin. The essence of essences – the search for meaning structures in phenomenological analysis of lifeworld phenomena, *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being* [online], 2006, 1(1), s. 11, 12 [cit. 2023-10-14]. Dostupné z: DOI: 10.1080/17482620500478405

zmíněnou strukturu základních významů připustit jako strukturu základních subjektivních významů, s výjimkou vzácných případů shod všech subjektů na stejném významu ať již zkoumaného jevu či ideje podstaty jevu, kde se subjektivita stává v totožném smyslu vnímání významu, v míře dostatečné ke shodě, sdílenou. Z hlediska Fregeho primární skutečnosti znaků by bylo možné přirovnat takovou shodu například k logickému výroku $a=b=c...$ atd., kde by významům odpovídaly předměty zastupované uvedenými znaky. Ve fenomenologii jsou úlohy i obsazení opačné, v centru skutečnosti nejsou znaky, ale věci samé. V souladu s původním Husserlovým požadavkem tedy přijmeme následující první formálně nepředmětnou kategorizaci *druhů* významů potřebnou k bližšímu uchopení, a totiž druh významu *význam shody* a druh *mnohovýznam*. *Význam shody* je shoda všech účastníků se subjektů na stejném významu konkrétního jevu nebo významu určité skupiny jevů ve vztahu k nim. Je to tedy takový druh významu jevu, na kterém se nezávisle nebo závisle navzájem shodnou všechny subjekty. *Mnohovýznam*, a zároveň definice tohoto druhu významu jevu, jako protiklad *významu shody*, bytostně vyžaduje opačnou podmínku, tedy rozrůzněnost vnímaného významu rozlišeného množstvím subjektů na nejméně dva různé významy či na podobně vysoká množství (jako je vnímajících subjektů) různých významů téhož vnímaného jevu, případně vnímané skupiny jevů.

Obrázek 2: Kategorizace významu jevu

Zdroj: vlastní zpracování

1.1.1. Typ neskrytý a očekávaný

Z hlediska *mnohovýznamů*, které v praxi převažují, je běžným typem typ *očekávaný*. Typ *neskrytý* je typem *přímého spojení významu či více významů s pravdou*, je vzácný, samu neskrytost (ἀλήθεια), neskrytou pravdu, mnoho lidí neustále ve svých životech hledá pro její schopnost osvobodovat, pro možnost vědět, která přináší úlevné porozumění ve smyslu nepotýkat se s tím, co není, ale pouze s tím, co je. Když někdo jiný preferuje pro něho špatnou a nehodící se pravdu raději vůbec nepoznat, vytěsnit, nepřijmout, za cenu jakési celoživotní blažené slepoty, jde buďto o individuální volbu či o nemožnost poznávajícího vnímat svět kriticky a pochybovat. Význam typu *neskrytý* bývá jasně vnímatelný, snadno pochopitelný, svým přímým fyzickým i

duchovním působením nepochybný, skrz naskrz protkaný esencí pravdy. Z vjemů u typu významu *očekávaného* převládá zdání (δόξα), naše očekávání i očekávání našich smyslů, které však bývá z větší části klamné, s výjimkou takové situace, kdy nás náš rozum, nebo božské *transcendentální* prozření, nakonec přece jen provede skrytostí neskrytosti k pravdě samotné. Aniž si to uvědomujeme, z nedostatku vhledů do neskrytosti se utápíme ve vlastních i cizích nám podsunutých přeludech bez konce, a reagujeme na nahozené návnady jako unavení úhoři na mělčinách, jako hrou defilujících stínů obelhané osazenstvo Platónovy modelové jeskyně nadáváme či aplaudujeme neexistujícím jevům, jejichž falešná podstata a význam zbytečně aktivují naše skutečné emoce, a tím bez užitku (jen se zdravotními následky, duševní nevyjímaje) spotřebovávají naši životní energii. Platón nechává Sókrata říci: „U takových lidí tedy, děl jsem, by veskrze za pravdu neplatilo nic jiného než stíny těch umělých věcí.“²¹ Stín umělých jevů je považován za pravdu. Obyčejný omyl, odtušil by někdo. Ale význam pseudo-jevů je již emočně a duševně skutečný, podobně jako zbytečně stavěná ocelová mostní konstrukce nad neexistující roklí je význam okolním jsoucňům mnohem nebezpečnější než umělý jev samotný. Merleau-Ponty například vysvětluje, že význam není znicotnění, ale jakmile je splněn primární akt, kdy je jevu dán význam, je následně jevu dán význam také znaky, které v tu chvíli přebírají plnou hodnotu *znaků*. Deklaruje, že význam je neviditelný, je tajnou protistranou viděného, v němž se zároveň nalézá, je v něm vepsán.²²

Od jevů zdání, klamu a jimi aktivovaných emocí vede přímá cesta k rodící se hypotéze, že *vědět pravdu znamená netrpět*, kterou zmiňme jako mezi-tezi bytostně prolínající do tématu jistot a nejistot v další kapitole. I na základě zkušenosti z debat s některými ze studentů filosofie na Freiburské univerzitě si uvědomuji, jak potřebné je přizvat do myšlenkového diskursu také silné polemické hlasy podporující opačné tvrzení, a totiž, že takový člověk je nejšťastnější, který nic neví. Přesto, nevyhýbaje se jakékoliv možné protiargumentaci, lze v dané chvíli opřít myšlenou důvěru v paradigma osvobozujícího vědění o logický argument, že je to právě vědění pravdy, které člověka zachraňuje od přemíry falešných prefabrikátů obav a jistot. I stále se usmívající prostoduchý člověk nepoznávající svět kolem sebe více než je nutné k základnímu bytí, neptající se, proč na světě je, a jak svět funguje, i on totiž prožívá své specifické smutky, jimž druzí nerozumí, není vítězem umění žít šťastněji než ti, kteří si otázky navíc dávají. I prostoduchost má dialektický způsob prožívání existence, blázen je nejšťastnější z lidí, dokud ho nerozesmutní nějaká banálnost bláznivé mysli. Ve výsledné syntéze lidských emocí se nakonec v intenzitě prožívání chvil radosti a tragédií od běžného člověka vlastně neliší.

²¹ Ústava, 515c.

²² MERLEAU-PONTY, Maurice. *The Visible and the Invisible*. Translated by LINGIS, Alfonso. Evanston, IL: Northwestern University Press. 1968, s. 215–216.

Kromě toho, že se na rozdíl od něj nevyhne zbytečným zděšením z maličností. Výhodu snad má jen u tragédií, o kterých ani neví, už třeba proto, že je ani nechápe. *Vědět pravdu znamená netrpět. Nebo alespoň netrpět zbytečně, minimálně ne překvapeně ve smyslu netrpět z nevědění pravdy.* I Sókratovo *vědět, že nic nevím* je také věděním umožňujícím netrpět, a ve své skromnosti tím nejmoudřejším poznáním, kterým otvírá známé axiomy a dogmata předávaná ve všem, co dosud předpokládáme, že dávno víme, k *novému znovu-promýšlení*. Proto vedle nepříliš často se zjevující *neskryté pravdy*, jež mívá oba druhy významu, typu *neskrytého*, je význam jevu *vědění* frekventovaněji se vyskytující *mnohovýznamem*²³, typu *očekávaného*, s jeho nevyhnutelně subjektivními variantami, mezi nimiž se možná nalézá i tušené *vědění pravdy samotné*.

1.1.2. Stav stabilní a nestabilní

Stav významu jevu je, svým založením na charakteristice významu jevu z hlediska jeho trvání, stavem *stabilním* nebo *nestabilním*. Trvale stabilních významů je málo, například slunce má význam zdroje energie a osvětlení naší sluneční soustavy jako části vesmíru, ovšem z pohledu trvání vesmíru a času přestává, coby jev, mít v jeho náhle krátkém období existence stabilní význam v hlubinách všech galaxií, právě ve vztahu k daleko trvalejším přesahujícím fenoménům. Podobně uvažuje Aristotelés v *Kategoriích*, když si všímá vlivu různých perspektiv hledisek, jimiž vnímáme, a které ovlivňují vnímání samotné. Píše v nich: „Anebo řekněme, že v dědině je mnoho lidí, zatímco v Athénách jich je málo, ačkoliv jich je mnohonásobně více než v dědině, a také, že v domě je mnoho lidí, zatímco v divadle málo, ač jich je zde mnohem více než v domě.“²⁴ V *Malých přírodovědných pojednáních* uvádí možnost klamu způsobeného pohybem vlastních smyslů: „[...] např. se plavcům zdá, že se země pohybuje, ačkoli jejich zrak je uváděn do pohybu něčím jiným.“²⁵ Jeho myšlenkový příklad *protiv* a vlastního *pohybu* k nimž naše vnímání vztahujeme, nepřímou, jako druhotný produkt, dokládá i související nestabilitu většiny významů jakýchkoliv vnímaných jevů. *Význam jevu* je do značné míry podřízený naší volbě referentu, znalostem, vůli, chuti a přesvědčení, k nimž jev jako takový vztahujeme, a kterýmžto vztahem je v hlavních rysech generován. Proto jeden z Heideggerových *existenciálů*, konkrétně *individuální dějinnost* neboli subjektivní předporozumění, které představuje, je jistě zásadním vkladem subjektu nejen pro exegezi textů a jazyka v rámci hermeneutiky nebo k poznávání jevů, ale stává se také nedílným činitelem vytváření jejich významů.

²³ Husserl jej nazývá v *Logických zkoumáních II/1* (2010, s. 62) významem *neurčitým*

²⁴ ARISTOTELÉS. *Kategorie*: řecko-české vydání. Přeložil HEJLEK, Jiří, přeložil HAVLÍČEK, Aleš, přeložil JINEK, Jakub. Praha: OIKOYMENH, 2018, Knihovna antické tradice, s. 73.

²⁵ ARISTOTELÉS, MRÁZ, Milan a NETOPIILÍK, Jakub. *Člověk a příroda*. Přeložil KRÍŽ, Antonín. Praha: Svoboda, 1984, s. 390.

1.2. Otázka času, prostředí výskytu jevů a jejich významů

Dosažení přesnějšího porozumění významům jevů je podmíněno reflexí dostupných atributů fenoménu pohybu v prostoru včetně jeho potvrzování měřeným časem jako součinitelem prostředí, ve kterém se jevy a jejich významy vyskytují, pokračují a zanikají, a to i navzájem nezávisle. Nadto se Husserl ptá, zda člověk vůbec dokáže opustit oblast vědomí, zda je reálné, aby prožitek v jeho vědomí mohl disponovat *objektivním významem*.²⁶ Zároveň kritizuje zjednodušené vnímání přirozeného světa vědou, a přivádí nás k nutnosti nesubjektivní otisk tohoto prostředí, které nazývá *Lebenswelt*, přirozeně akceptovat, zbývá otázka nakolik nesubjektivně je to možné. Subjektivnost je jako kořen, který nelze vyvrátit zcela, aniž by nespadl jím zpevněný svah projekce sebe-smyslu existence *já*, a to zároveň při splnění podmínky, že se tato projekce sama svým přičiněním a fantazií již nedostala na pomezí řízené sebedestrukce. Bližší pochopení množství rysů dějů v trajektorii času zároveň vyžaduje vidět časoprostor v jeho komplexitě, geometrickém členění, neopomíjejíc okolní vesmír, okolní přírodu, jinými slovy *vtušit* podstatu místa, kam jsou jevy zasazeny, a to za pomoci přístupů umožňujících Husserlovsko-Heideggerovské *zu den sachen selbst*,²⁷ včetně pokusu o následnou neempirickou *ideaci* (*Wesensschau*)²⁸ v případech její vhodnosti z hlediska možnosti uskutečnění. To znamená vnímat zdrženlivěji a nechat se jevem oslovit pouze tam, kde nehrozí riziko blamáže způsobené skrytou podstatou jevu, která by se v *noezi* konstruovaném *noematu* nemohla nabízet a oslovovat nás v rámci našeho vědomí z důvodu své nepřístupnosti či distance od našich smyslů nebo z důvodu našeho omezeného myšlenkového nazírání vypovídajících vazeb daného jevu s jevy, které ho obklopují, případně i bez eventuálního zapojení předchozí zkušenosti z naší paměti. Příkladem tohoto rizika může být nám dosud neznámý jev, o kterém nemáme žádné předvědění a ani jeho vztahy nám nedávají vodítko k poznání, nebo naopak dávají, jev nám připadá jasně známým, ovšem je to jev jiný. Na přítomnost nebezpečí omylu je nutné pamatovat před každým akceptováním okolí, opakovaně reagovat *vtušením* podstaty místa a prostředí. V intenci počátečního uchopení *času a prostředí* jevů se nejprve inspirativně zorientujeme v od sebe historicky vzdálených výpovědích reprezentativního, libovolně vybraného, a tedy ne úplného spektra svědectví mýtů starých kultur, myšlenek a tezí vzdělavců i vědců. Učiňme tento vhléd podobným způsobem nanášení hrubých kontur problému, jako by postupoval malíř tužkou ve svém přípravném skicáři, chystající se

²⁶ HUSSERL, Edmund. *Karteziánské meditace*. Praha: Svoboda, 1968. Filosofie a současnost, s. 82.

²⁷ něm. „k věcem samým“.

²⁸ „Wefensschauung (Ideation)“ - pojem nazření podstaty, tak jak je Husserlem zmíněný v *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie, in Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung*, Halle a. d. S. Verlag von Max Niemeyer, 1913, s. 10.

zachytit krajinu kam až dohlédne, a poté se pokusme vystavět cestu k logickému soudu ze zvolené výchozí platformy Platónovy zprávy o božském tvoření, kterou se odvážíme přijmout coby počáteční *axiom*, pevný bod předporozumění představující výchozí myšlenkovou pozici pro využití logické dedukce včetně nevyhýbání se ani dialektickému rozkročení v uvažování o této oblasti, v uvažování námi nutně svévolně vymezeném vždy přítomnou kognitivní limitací pamatovaných i současných subjektivních vjemů, s následným zakončením deduktivním soudem nebo syntézou, navazujícími zcela na subjektivní pozici i vývoj uchopení takové představy přes její nekompletnost, která jako vymežující vlastnost náhledu je v myšlení pokaždé přítomná, jelikož lidské myšlení spojené s hmotným světem k naší nevýhodě není nekonečné, aby postihlo vše, i když je stále vnitřněji opravdovější a hlubší než uvažování (dá-li se to tak říci) strojů, jenž je z principu svého ustrojení mechanicky pospojovávající, matematicky kalkuluující či statisticky porovnávající, bez jakéhokoliv duševního přesahu, bez přítomnosti etiky, pochyb, nejistoty, sebekritiky, tedy uvažování, které je pouze funkčním algoritmem bez jediné špetky člověčenství Hrabalovského *hominismu*.²⁹

K prvnímu namíchání myšlenek na paletě metafyzického náhledu prostředí a času výskytu jevů a jejich významů nanese postuláty Martina Heideggera týkající se nastolené problematiky, kdy mimo jiné tvrdí, že: „[...]svět je prostorem *spolukonstituován*.“³⁰ Čas vyděluje od prostředí, když považuje za pravý fenomén času niterný jev, uvnitř kterého nacházíme zrození i zánik existujícího jsoučna, ne jeho zvnějšnění jako kvalitativního jevu v prostor.³¹ Smrt chápe jako základ i mez časovosti. Vulgární pojem času není autentický, vnucuje nám významy minulosti, přítomnosti a budoucnosti. Časovost je bytností časení v jednotě ekstasí, ve vulgárním porozumění je čistou posloupností jednotlivých teď. Původní čas je konečný a až teprve odvozením od tohoto původního času lze čas častit coby nekonečný.³² Původní autentická časovost je smyslem existence bytí starosti a základem autentické dějinnosti.³³ Jan Patočka popisuje součásti světa, které k nám v klidu, při činnosti, přistupují, promlouvají, coby samozřejmější předměty, než je svět samotný. Tyto součásti tu připomínáním svých vztahů vyvolávají členění času, který je charakteristický tím, jak je frázován velkými světly, sluncem a hvězdnou oblohou.³⁴

²⁹ Bohumil Hrabal se cítil být z hlediska filosofických směrů *hoministou*. Samotný hominismus je vlastní umělecký směr malíře Pavla Brázdy ve smyslu zaměření díla na lidi a pro lidi, tzn. na jeho lidský rozměr.

³⁰ HEIDEGGER, Martin a PETŘÍČEK, Miroslav. *Bytí a čas*. Třetí, opravené vydání. Přeložil CHVATÍK, Ivan, přeložil KOUBA, Pavel, přeložil NĚMEC, Jiří. Praha: OIKOYMENH, 2018, s. 142.

³¹ Tamtéž, s. 372.

³² Tamtéž, s. 364–370.

³³ Tamtéž, s. 438.

³⁴ PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a ŠVEC, Ondřej ed. *Fenomenologické spisy II*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 14.

Pro Bernarda Bolzana byl prostor *souborem všech možných míst*³⁵ a o čase dodává toto: „Považuji čas a prostor s Leibnizem za pouhé vztahy, a sice čas je podle mě *vztahem*, který je nutným *předpokladem změny*.“³⁶

Vraťme se nyní pomyslným skokem o mnoho staletí zpět, kdy prostředí Mezopotámie a pravděpodobně i Levanty doby přibližně kolem roku 2 700 př.n.l., jako tehdejší místo k pobývání popisuje sumerský *Epos o Gilgamešovi* coby krajinu, kde Gilgameš obnovuje svatyně zasažené potopou světa, krajinu v přírodním vyznění a při odhlédnutí od postmoderně progresivního stavu mentality doby dnešního antropocénu, v zásadě ne nepodobnou současnému uspořádání, včetně měst, hor, řek, vodních ploch a cedrových lesů, do kterých se poté Gilgameš se svým přítelem Enkiduem vydává zabít mocného Chumbabu. S Enkiduem, který předtím šest dnů a sedm nocí bdí s nevěstkou Šamchatou, se poprvé po zmínce o následcích velké potopy, právě v onom výčtu dnů opět zjevuje funkční přítomnost času. Ten je zde předpokládán, je samozřejmě existující, i když předem nevysvětlovanou natož specifikovanou podmínkou uskutečnění příběhu obou hrdinů.³⁷

Básnička a velebněška města Ur, Enheduanna, rozlišuje v Sumeru části dne: „To, co jsem ti recitovala o (půl)nocí, ať pěvec ti zopakuje v poledne!“^{38*} (*označuje zde i dále překlad vlastní). Text severoindické *Rgvédy* svědčí dokonce až o počátku vesmíru a zkomponovaný zřejmě kolem roku 1 500 př.n.l. zde lidstvu dochoval svědectví starší, než je jazyk hymnů samotný, to znamená než *Védský sanskrt*, z dob předtím, co se v 18. století př.n.l. oddělil od ještě starší avestánštiny. V sanskrtu „*rc*“ je kořen pro modlitbu, verš, a „*véda*“ znamená vědění nebo to, co bylo zřeno. Její CXXIX. hymnus *stvoření* k nám promlouvá následovně: „Tenkrát nebylo neexistující ani existující,“^{39*} tedy i čas nejprve ani neexistoval ani existoval, a ten samý hymnus i ostatní pokračují dalšími nepřímými zmínkami o času: „Bohové jsou pozdější než dílo tohoto světa,“^{40*} nebo: „Z téže vzdouvající se mořské záplavy byl následně vytvořen Rok, Pořadatel dnů a nocí, Pán nade všemi, kdo zavírají oko.“^{41*} Nedlouho po 7. století př.n.l., kdy byly zapsány tyto chvalozpěvy přechovávané do té doby v ústní podobě, došlo od následujícího století k postupnému nahrazení Védského sanskrtu sanskrtem klasickým.

³⁵ BOLZANO, Bernard. *Vědosloví (Výbor)*. Přeložili BAYEROVÁ, Marie; LOUŽIL, Jaromír. Praha: Academia, 1981, s. 129.

³⁶ BOLZANO, Bernard. *Výbor z filozofických spisů*. Přeložil LOUŽIL, Jaromír. Praha: Svoboda, 1981, s. 149.

³⁷ *Epos o Gilgamešovi*. Vydání druhé. Přeložil PROSECKÝ Jiří, přeložil RYCHTAŘÍK Marek. Praha: NLN, 2018. Mythologie, s. 121, 190.

³⁸ ENHEDUANNA. *The Exaltation of Inanna*. By HALLO, W. W. and VAN DIJK, J. J. A. London: Yale University Press, 1968, s. 33, *That which I recited to you at (mid)night, may the singer repeat it to you at noon!

³⁹ *The Rig Veda*. Translated by GRIFFITH, Ralph T. H. Pantianos Classics, CreateSpace Independent Publishing Platform 2017, Hymn CXXIX. Creation, *Then was not non-existent nor existent.

⁴⁰ Tamtéž, CXXIX. Creation, *The Gods are later than this world's production.

⁴¹ Tamtéž, CXC. Creation, *From that same billowy flood of sea the Year was afterwards produced, Ordainer of the days and nights, Lord over all who close the eye.

Na rozdíl od *Rgvédy* moderní *věda* neumistuje počátek času někam k momentu vzniku všeho existujícího a neexistujícího, zato lidstvu nabízí navíc také čas geologický, který geologové odvozují z vrstev usazených hornin. Celkové stáří Země se aktuálně odhaduje na 4,5 miliardy let. Zato výpočet světového času se kvůli zpomalování otáčení naší planety již nenavazuje na periodu její rotace, ale na rotující fyzikální model rotace povrchu Země, a z mezinárodního atomového času se do koordinovaného světového času UTC, kterého je dosahováno průměrováním „tikotu“ globální sítě cesiových atomových hodin⁴², jednou za několik let vkládají přestupné sekundy, aby vyrovnávaly vzniklý rozdíl. Jedna vteřina je tedy definována kmitem césia, které vzniklo až 400 miliónů let po *velkém třesku*, tedy až ve hvězdách. Astronomové používají ještě čas terestrický TT, který se zvětšením o časový interval ($TT = UT + \Delta T$) zbavuje výkyvů atomového času.

Ještě před necelými sto lety žila převážně přítomností většina kočovných Cikánů na území Francie. Vše v minulosti bylo včera, a každé přišť, příští rok, nazývali zítřkem. Přestože neuměli číst a psát, byli schopni vést jednoduchý kalendář ze specifických značek, nechávat si vzkazy v podobě znamení na cestách, a navíc rozlišovat *čas živý* (milování, myšlení, vzdělávání), kterého bylo záhodno dosáhnout, a *čas mrtvý* (např. tanec, karetní hry, luštění křížovek).⁴³ Přesuňme se opět tím tajemným časem do jiné části historie, konkrétně do druhé poloviny 17. století. Tehdy Fyzik Isaac Newton čas chápe jako: „Absolutní, pravdivý a matematický čas, sám o sobě, a ze své vlastní přirozenosti stejně plynoucí bez ohledu na cokoli vnějšího, a jiným jménem nazývaný trvání: relativní, zdánlivý, a běžný čas, je jakýmsi patrným a vnějším (ať již přesným nebo nevyrovnaným) měřítkem trvání ve smyslu pohybu, které je obvykle používáno místo skutečného času; takovým jako je hodina, den, měsíc, rok.“^{44*}

Mayská legenda o stvoření světa *Popol Vuh* nechává z vesmíru pravěkou nocí dorazit boha bouře a větru Huracana, na jehož zvolání se z moře objevuje pevná země, aby poté s ostatními bohy a s božským párem prvních rodičů společně začali tvořit svět do prvního úsvitu.⁴⁵ Božský rodící pár pomáhal při stvoření vesmíru na počátku času, uvádějíc tím do pohybu nekonečné cykly dne a noci, zrození a smrti, setby a sklizně, z toho důvodu jsou pro Maye ideálními interprety věštění těchto časových cyklů.⁴⁶ Huracan pak s bohy Svrchovaným a s hadem Quetzalem promluví k *Aj q'ij (Pánu dnů či*

⁴² KULHÁNEK, Petr. *Astronomie a fyzika: hledání*. Praha: AGA, 2022, s. 280.

⁴³ DERLON, Pierre. *Okultní tradice Cikánů*. Přeložil HAVEL, Tomáš. Praha: Dauphin, 2020, s. 38.

⁴⁴ NEWTON, Isaac. *Principia*. Translated by MOTTE, Andrew. New York: Daniel Adee, 1846, s. 77, *Absolute, true, and mathematical time, of itself, and from its own nature flows equably without regard to anything external, and by another name is called duration: relative, apparent, and common time, is some sensible and external (whether accurate or unequable) measure of duration by the means of motion, which is commonly used instead of true time; such as an hour, a day, a month, a year.

⁴⁵ SPENCE, Lewis. *The Popol Vuh*. Garden City, NY: Dover Publications, 2021, s. 5.

⁴⁶ CHRISTENSON, Allen J. *Popol Vuh: Sacred Book of the Maya*. O Books, 2003, s. 68.

hlídačům dnů). Mayové považují průběhy času za projevy božství. Autoři *Popol Vuhu* také odkazují na dny a měsíce předtím, než bylo vidět *Q'ij* znamenající obojí: Slunce a Měsíc.⁴⁷ Výstižně to shrnuje česká mayistka Zuzana Kostičová: „[...]čas a Slunce jsou tak úzce spjaty, že se pro ně dokonce používalo totéž slovo: Slunce je čas a čas je Slunce.“⁴⁸ Z hlediska období *předtím* se nabízí paralela s aktuálním pohledem teoretické kosmologie, kdy velký třesk tu nebyl první, ale ještě před ním existovala jakási vesmírná pěna či mlhovina, možná i Friedmannův *prach* nebo Tolmanovo *nekoherentní záření*, tedy některá z před-třeskových alternativ konkrétní nenicoty, která ve vesmíru již byla, v rámci tezí pojmenovaných podle fyziků, kteří je vyslovili. Popřípadě vždy existovaly opakující se průběhy eonů a velkých třesků, tak jak je popisuje Penrosova *Konformní cyklická kosmologie* (CCC)⁴⁹, model vzniku a zanikání vesmíru v rámci obecné teorie relativity, kterému je parametricky bližší zmíněná Tolmanova teze.

Ve starobabylonském eposu o stvoření světa *Enúma eliš* samotná existence času předchází prvnímu míšení vod sladkovodního oceánu *Apsú* se slaným oceánem *Tiamat*, jejichž spojení je počátkem plození bohů, tedy chybí tu explicitní zmínka, zda čas byl také stvořený, jednoduše se s ním automaticky počítá jako s danou kulisou popisovaných událostí, danou součástí prostředí, kde se bohové postupně rodí a následně proti svým dětem, i mezi sebou, válčí. Text nám tu poskytuje skrze hlubinu několika tisíciletí sice neúplnou, přesto přímou odpověď na otázku výskytu času v následujícím obyčejném konstatování: „V čase, kdy i slávy nahoře (krásy nebe) teprve musely být pojmenovány.“^{50*} Odtud je zřejmé, že starý babylonský epos přijímá existenci času jako samozřejmou skutečnost, když jaksí bezděčně ledabylou zmínkou o něm bez dalšího vysvětlení dokládá, že začátek stvoření existoval *v čase*, který již byl přítomný.

V řeckém prostředí přirovnává Hesiodos plynutí času k rychlosti letu Harpyjí a vanutí větru ve svém *Zrození bohů* takto: „Dceru přehlubokého proudu si odvedl Thaumás, Élektru Ókeanovnu; ta hbitou mu zrodila Íris, potom Harpyje vlnitých vlasů, jež na rychlých křídlech létají ve spolku s ptáky a o závod s vanutím větru, Aelló s Ókypetou; neb rychle jak čas ony letí.“⁵¹ Možnost stvoření času z ničeho zapovídá Ferekydés ze

⁴⁷ Tamtéž, s. 79.

⁴⁸ KOSTIČOVÁ, Zuzana. *Náboženství Mayů*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2019, s. 221.

⁴⁹ PENROSE, Roger. *Cycles of Time*. London: Vintage Books, 2011, s. 167–177.

⁵⁰ *ENUMA ELISH, The babylonian creation epic, also includes Atrahasis, the first Great Flood myth*. STEPHANY J. Timothy. USA: Createspace, 2014, s. 3,

*At a time when even the glories above had yet to be named.

⁵¹ HÉSIODOS. *Zpěvy železného věku*. Přeložila NOVÁKOVÁ, Julie, ilustroval DISMAN, Miloslav. Praha: Svoboda, 1990. Antická knihovna (Svoboda), s. 20, 265.

Syru svým tvrzením, že *Zas*, *Chronos* a *Chthonié* vždy existovali.⁵² Jeho popis kosmogonie navíc konstatuje, že Bůh času neboli *Xpóvos* neustále trvá, nezrodil se, naopak stvořil živly a první pokolení bohů poté, co Zeus stvořil části světa. Moudrý Pittakos z Mytilény prý na dotaz, co je nejpříjemnější, odpověděl, že *čas*.⁵³ Herakleitos z Efesu se vyjadřuje o čase jednak v textu zlomku o neustále plynoucích vodách řek ve smyslu absolutní kontinuity změny, a také v dalším jeho dochovaném zlomku: „Věk je dítě, které si hraje, posouvá oblázky: dítěte je kralování.“⁵⁴ * Tehdejší důraz na důležitost obrazotvornosti a pochopení prostoru prozrazoval nápis nad vchodem do Platónovy Akademie: *Nevstupuj nikdo, kdo není vzdělán v geometrii*.⁵⁵ Podle Platóna ideové formy základních stavebních prvků vesmíru a živlů jsou trojúhelníky⁵⁶ a čas vznikl spolu se světem.⁵⁷ Bůh tvůrce stvořil *živoka* coby obraz nesmrtelných bohů, s posunujícím se obrazem věčnosti jakožto *pohybem určovaným číslem*, kterému říkáme čas.⁵⁸

Eratosthenés z Kyrény ve 3. století př.n.l. vypočítal ze dvou vržených stínů v totožnou denní dobu v od sebe velmi vzdálených místech na Nilu překvapivě přesně obvod Země, o které již Pythagorejci měli za to, že je kulatá, a zakreslil i neobyčejně věrnou mapu tehdy známého světa. Pythagorejce, dle nichž základním prvkem všeho je číslo 1, spolu s Empedoklem z Akragantu spojovala dokonce představa celého kosmu v podobě obrovité koule.⁵⁹ ⁶⁰ Žádné měření nebo odhad jeho velikosti však písemné prameny nezmiňují. Mnohem později Bernard Bolzano v této souvislosti podrobil kritice Schulzovo matematické vyjádření objemu vesmíru pro tvar koule o nekonečném poloměru, reprezentované tímto zápisem:

$$\frac{4}{3} \pi \infty^3$$

Bolzano zde považuje jakékoliv svévolné určení středu vesmíru za nesmyslnou premisu, protože nekonečno nemá střed, a u nekonečně velké koule nelze myslet pro

⁵² KIRK, G. S., RAVEN J. E. a SCHOFIELD Malcolm. *Předsókratovští filosofové: kritické dějiny s vybranými texty*. Praha: Oikoymenh, 2004. Dějiny filosofie (OIKOYMENH), s. 77.

⁵³ *DL I*, s. 77, 7.

⁵⁴ HERACLITUS. *Fragments*. Translated by HAXTON, Brooks. Penguin Books, 2003, s. 51, zl. 79,

*Αἰὼν παῖς ἔστι παίζων, πεσσεύων παιδὸς ἢ βασιληῆ.

⁵⁵ *DL III*, s. 153, 70.

⁵⁶ *Timaios*, 54b.

⁵⁷ *Timaios*, 38b.

⁵⁸ *Timaios*, 37d.

⁵⁹ *DL VIII*, s. 324, 25.

⁶⁰ KIRK, G. S., RAVEN J. E. a SCHOFIELD Malcolm. *Předsókratovští filosofové: kritické dějiny s vybranými texty*. Praha: Oikoymenh, 2004. Dějiny filosofie (OIKOYMENH), s. 382.

kouli nutné ohraničení.⁶¹ K doplnění představy o prostředí a o času připomeňme vlivný Aristotelův pohled na fenomén času, který je v jeho pojetí pohybem spuštěným prvotním hybatelem zvaným *voûç* (*nûs*), kde časem Aristotelés rozumí počet dvou hraničních bodů pomyslné přímky pohybu času. Přítomná chvíle je jen *početní mírou*, není hranicí, protože pokud by jí byla, stala by se klidem a nebyla by již časem.⁶²

Velmi syrovou, a přitom poeticky jasnou interpretaci plynoucího času, ve své naléhavosti reprezentující jednosměrný pohyb, nám nabízí ve sbírce *The Sonnets* William Shakespeare. Považuje čas za nevyhnutelný a ničím nezvratitelný pohyb máchnutí osudového ostří, když ve své básni volá: „A nic se neubrání kose času.“^{63*}

Pro novoplatonika Plótína je čas pouze uvnitř duše, je jejím přecházením mezi stavy života⁶⁴ ⁶⁵ a svatý Augustin spojuje počátek času se stvořením světa, tehdy bůh stvořil čas se světem, to znamená vykonal tvůrčí akt, ještě když nebyly. Minulost není, je pouze ve vzpomínce na ni, přítomnost se pomyšlením na ni stává také minulostí a budoucnost je zatím jen v představách.⁶⁶ Z toho vyplývá, že pouze přítomný úsek času, který jediný lze přítomně postřehnout, nyní opravdu je, ovšem má velmi letmé trvání. A co na to pozdější fenomenologie? Z hlediska světa vidí Husserl paralelu v uspořádání bytí v prostorové přítomnosti i bytí ve sledu času.⁶⁷ Čas zakoušíme *transcendentální subjektivitou*⁶⁸ s níž se rodíme, s její absolutní apodiktickou pozicí zahrnující dále reflexi i intenci, kdy intencionalita je zaměřeností, včetně jejího zpětného směru u retence, zajišťující pokračující tok následných *Ted'*. Časovost jako vlastnost je nutnou formou, která spojuje prožitky s prožitky, kde každý prožitek je časovým bytím, je „prožitkem svého čistého *Já*“. Nabízí se tak logická možnost, kdy „*Já* na tento prožitek zaměří svůj čistý jáský pohled a uchopí jej jako skutečně jsoucí, resp. jako trvajícím ve fenomenologickém čase.“⁶⁹

Husserlem zakreslený diagram času (obrázek 3) znázorňuje kontinuitu časových bodů OE, které jsou *Ted'*, a kontinuum fází *Ted'* EE' s horizontem minulého spolu s klesáním minulých *Ted'* (P', E') hlouběji do minulosti.⁷⁰

⁶¹ BOLZANO, Bernard. *Paradoxy nekonečna*. Přeložil ZICH, Otakar. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1963, s. 79.

⁶² ARISTOTELÉS. *Fyzika*. Přeložil KŘÍŽ, Antonín. Praha: Rezek, 1996, s. 124, 15.

⁶³ SHAKESPEARE, William. *The Sonnets* (Collins Classics). Dublin: HarperCollins UK, 2016, s. 14,

*And nothing 'gainst Time's scythe can make defence.

⁶⁴ PLÓTÍNOS. *Věčnost, čas a duch*. Přeložil REZEK, Petr. Praha: Rezek, 1995, s. 145–149.

⁶⁵ SAINT AUGUSTINE. *Confessions*. Translated by CHADWICK, Henry. NY: Oxford University Press, 2008, s. 240–242.

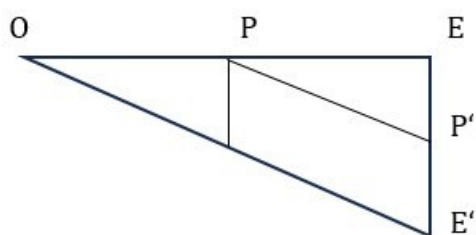
⁶⁶ Tamtéž, s. 242, 243.

⁶⁷ HUSSERL, Edmund. *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii I*. Druhé vydání. Přeložila RETTOVÁ, Alena, přeložil TRNKA, Jakub. Praha: OIKOYMENH, 2019, s. 62.

⁶⁸ HUSSERL, Edmund. *Karteziánské meditace*. Praha: Svoboda, 1968. Filosofie a současnost, s. 22.

⁶⁹ HUSSERL, Edmund. *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii I*. Druhé vydání. Přeložila RETTOVÁ, Alena, přeložil TRNKA, Jakub. Praha: OIKOYMENH, 2019, s. 168.

⁷⁰ HUSSERL, Edmund. *Přednášky k fenomenologii vnitřního časového vědomí*. Přeložili ŠPALEK, Vladimír a HANSEL, Walter. Praha: Ježek, 1996, s. 34.

Obrázek 3: Diagram času

Zdroj: E. Husserl, Přednášky k fenomenologii vnitřního časového vědomí

Ted' je obsahem *imprese* (vněm) přecházející do *retence* (primární vzpomínka), posléze do *reprodukce* (sekundární vzpomínka) a do *protence* (opětná vzpomínka na budoucnost opět vzpomínaného). „Každé nové *Ted'* je obsahem nové původní *imprese*.“⁷¹ Husserl tuto původní přítomnost, původní vněm nazývá *urimpresí*. Na příkladu pokračujícího zvukového tónu demonstruje přechod tónového *Ted'* z *impresionálního* vědomí do pokaždé nového vědomí *retencionálního*, zároveň jakákoliv vědomí aktuálně jsoucích *Ted'* jsou bez ustání modifikována v *retence* *retencí*.⁷² Sukcesivita se projevuje postupným ponořením aktuálních *ted'* pod tlakem novějších vněmů v časové kontinuitě do minulosti. Všimá si zde také možnosti představitosti, kdy v *časovém vědomí* působí i časová podoba fantazie soudu, která umožňuje vyfantazírovat *quasi-objekt* v imanentním *quasi-čase* fantazie.⁷³ Heideggerovo časení času již bylo zmíněno, kde časovost je původní jednota budoucnosti a světový čas slouží k obstarávání, je časem *k něčemu* a časem *až, potom*. Samotný čas bytí je pro Heideggera *temporalitou* jako neoddělitelným celkem obsahujícím bývalost, přítomnost i budoucnost, *temporalitou*, kterou si dokážeme uvědomovat, a kterou si *Dasein* (naš pobyť, naše zde-bytí) z časovosti bere, než je završena s koncem pobytu, s bytím k smrti, jež je starostí, tedy začínáme vržením do pobytu a končíme smrtí, skrze kterou opouštíme *časovost*. Filosofka Anna Hogenová vysvětluje Heideggerovo pojetí smrti coby náš poslední pád do *ted'kosti* (*Jetztigkeit*).⁷⁴ Ve smrti dosahujeme úplné autenticity, potýkáme se s ní sami a samostatně, je to zcela na nás. Jeho vulgární čas náležející *ono se* je naopak nekonečným časem, tedy nekonečným sledem dalších *ted'*, protože *ono se* neumírá, má pořád dost času.⁷⁵ Jak u Husserla, tak u Heideggera nepřevažuje sukcesivita (sled všech *Ted'*, sled *začátku* a

⁷¹ Tamtéž, s. 34–49, 68.

⁷² Tamtéž, s. 35.

⁷³ Tamtéž, s. 139.

⁷⁴ HOGENOVÁ, Anna. *Čas jako problém*. Chomutov: Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy, vydáno v nakladatelství Luboš Marek, 2011, Pontes Pragenses, svazek 65., s. 137.

⁷⁵ HEIDEGGER, Martin a PETŘÍČEK, Miroslav. *Bytí a čas*. Třetí, opravené vydání. Přeložil CHVÁTÍK, Ivan, přeložil KOUBA, Pavel, přeložil NĚMEC, Jiří. Praha: OIKOYMENH, 2018, s. 466–467.

konce) nad simultaneitou (minulost, budoucnost i přítomnost projevující se současně), protože sukcesivita a simultaneita jsou dle nich generovány v jednotě. Sartre od pojmu čas raději utíká pouze k *časovosti*, v níž minulost není, ihned *zničuje*, pokud ji přítomnost znovu nevytváří. K takzvané původní časovosti přidává ještě psychickou, produkt nečisté reflexe.⁷⁶ Hegel nám představuje *běh světa*, sebejisté bdělé vědomí, které se nenechá přepadnout zezadu, vše je pro něj, a samo čelí všemu, co má před sebou. A ušlechtilý bojovník, cnostný rytíř, je svým bytostným upínáním se k fixní chvíli cnosti plně v moci běhu světa.⁷⁷ Dialektická dvojice protikladů *bytí* a *nic* syntetizuje a přechází u Hegela v *dění*.

Albert Einstein dokázal ve své teorii relativity, že žádný absolutní čas ani prostor neexistují. Čas stejně jako prostor určujeme vzhledem ke vztažnému tělesu, ale každé vztažné těleso má svůj zvláštní čas.⁷⁸ Dne 6. dubna 1922 došlo k diskusní konfrontaci na půdě *Francouzské filosofické společnosti* mezi Albertem Einsteinem a Henrim Bergsonem. Bergsonův čas je trvání, *durée*, neměřitelné, poznatelné pouze intuicí. Tento čas je jediný skutečný pro všechny bytosti na rozdíl od fyzikálního měřitelného času, který je fiktivní. Einstein to odmítl a prohlásil, že filosofický čas není.⁷⁹ Co se týká prostoru, s pochopením toho, co je prostor, Einstein zacházel opatrně. Ve své knize *Jak vidím svět* nazývá fyzikální stavy prostoru *poli* a přidává následující popis: „Fyzikální prostor a éter jsou jen různé názvy pro tutéž věc.“⁸⁰ Éter připustil s vědomím, že i nehybnému prostoru již byla umožněna účast na fyzikálních procesech. Pokud se prázdný prostor něčím projevuje, má smysl ho zohlednit. Prizmatem širšího nadhledu filosofie se může projevit kdykoliv již svojí prázdnotou, neprojevovaným bytím, popřípadě svým nebytím. Však i pomlka ve větě, v partituře či v řeči cosi zdůrazní, navodí, podobně jako tma tvoří mihotavé a plazící se stíny, než nakonec zcela vystřídá světlo dne.

Na následujícím nákresu (obrázek 4) obyvatelné planety si promysleme čtyři verze pohybu čtyř lidí (A,B,C,D) z hlediska teorie relativity, a to ve vztahu k planetě a její gravitaci. Kosmonaut (A) pouze prolétá v modulu a planetu neovlivněn míjí. Další kosmonaut (B) také prolétá, ale na pohyb jeho modulu již zapůsobí blízkost planety,

⁷⁶ SARTRE, Jean-Paul. *Bytí a nicota: pokus o fenomenologickou ontologii*. Druhé, opravené vydání. Přeložil KUBA, Oldřich. Praha: OIKOYMENH, 2018, s. 206.

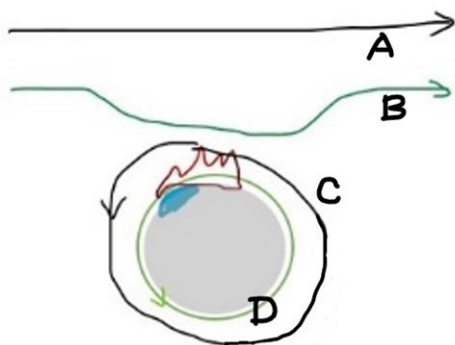
⁷⁷ HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. *Fenomenologie ducha*. Přeložil KUNEŠ, Jan; přeložil SOBOTKA, Milan; přeložil PATOČKA, Jan. Praha: Filosofia, 2019, s. 296.

⁷⁸ NOVOTNÝ, Jan. *Teorie relativity*. Druhé doplněné vydání. Přeložil ŠTÍBR, Václav. V Brně: Vysoké učení technické, nakladatelství VUTIUM, 2022. Quantum, s. 164.

⁷⁹ ZAPALAČOVÁ, Karolína, *Einstein a Bergson na zasedání „Francouzské filosofické společnosti“*. *Filosofický časopis*, 70, 2022, č. 3, s. 595–597.

⁸⁰ EINSTEIN, Albert. *Jak vidím svět*. Přeložil Hanuš KARLACH. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1993, s. 119.

kteřá svojí gravitací jeho pohyb deformuje. Bača (C) tráví jedno otočení planety kolem své osy na vrcholcích hor, zato přístavní dělník (D) na břehu moře.

Obrázek 4: Příklady pohybů

Zdroj: vlastní zpracování

Obrázek zjednodušeně demonstruje změny směru a délky pohybu a vzdálenost trajektorie pohybu vzhledem k vesmírnému tělesu. Člověk v horách, na kterého působí slabší intenzita gravitačního pole ve srovnání s člověkem z nížiny rychleji stárne. Rychleji stárne i kosmonaut s trajektorií pohybu nezakřivenou, tedy nedeformovanou gravitační silou planety, která by jeho čas zpomalovala. Snížit rychlost stárnutí by mohl velkým zrychlením svého pohybu. Rozdíl mezi oběma dvojicemi je v tom, že u dvojice na planetě, kteří se v podstatě vezou s rotací a pohybem planety samotné, je zajištěna téměř konstantní míra působení pohybu v čase i při jejich úplné pasivitě a stabilní vzdálenosti od povrchu planety. Kolega z nížiny má možnost ještě dále maximalizovat zpomalení svého fyzického stárnutí tím, že by se navíc pravidelně rychleji pohyboval, například jezdil denně rychlovlakem, vodním skútem nebo závodním autem podél pobřeží. Ač se samozřejmě nejedná o návod pro praktický život, příklad čtyř pohybů dává tušit, jak prostředí jevů, pohyb a prostor, který je také deformován spolu s pohybem a s časem, fungují v interakci s přitažlivými silami těles a v interakci s časem pohybem také ovlivněným a deformovaným ve smyslu zrychlení nebo zpomalení jeho účinku coby rychlosti degradace s ním spojených jsoucen. Jev času, který se dále používá k popsání a výpočtu většiny ostatních jevů, v prostředí výskytu jevů jsoucen i významů jevů nenachází jednoznačnou definici a všechny části pomyslného stromu Descartova systému věd (metafyzika, fyzika, speciální vědy a aplikované disciplíny) zde stále stojí před ne zcela pochopeným fenoménem. Ani Einsteinova varianta neomezeně možných časů se nezdá být funkčním a zastřešujícím společným pojivem vesmíru, to znamená jednoho celku, jako se nabízí propojení vesmíru nadčasovou věčností z vůle Platónova boha-tvůrce, který nám dal sice omezený čas, ale coby obraz toho věčného. K dokončení zevrubného uchopení jevu *času* z rozličných náhledů pro potřebu co nejpoctivějšího vnímání jeho role ve světě jevů a jejich významů doplníme

takové úvahy o logické prozkoumání myšlenek směřujících za všechny tyto promyšlené teze o času. Podobným aktem, jako když omýváme bramboru od zbytků prsti, stejným způsobem, jako když Heidegger vydělil původní čas od prostředí, aby k *vulgárnímu* času sledu všech *ted'* a k *autentické* časovosti ve smyslu existence bytí starosti, přidal ještě *neautentickou* časovost strachu vyčkávání toho, co přijde.⁸¹ Řekové znali časy: Χρόνος (dny, roky), Καίρος (vhodná chvíle, příležitost), a Αἰών (věčnost), jenž je pozadím z hlediska trvání oněm dříve zmíněným. Nabízí se tu vyjádření vztahu omezeného času k věčnosti logickým výrokiem na základě dostupných axiomatických premis včetně první, ze začátku této podkapitoly, přijaté jako základní stavební kámen našeho rozvažování, *in concreto* na základě premisy Platónova popisu stvoření, jak bůh jsoucím *živokům* vytvořil také čas, omezený Χρόνος. Za druhý axiom poslouží nejen odbornou filosofickou veřejností běžně přijímaná pozice ontologické difference mezi jsoucнем a bytím, nastíněná již Parmenidem, Boethiem, znovu zdůrazněná i dále rozpracovaná Martinem Heideggerem. Pokud na zmíněném axiómu panuje shoda, respektive pokud není známý důkaz jeho neplatnosti, je tedy jednoduchý a zřejmý – jak by podotkl Blaise Pascal,⁸² dá se pokračovat a předpokládat, že omezený čas se přidělením stal nebo nestal neoddělitelnou součástí jsoucen, kdy s ním zanikají i ona, a v této provázané přirozenosti je jim imanentní. Takové jevy, v případě prolnutí, jsou jedna entita, řekněme *časo-jsoucna*. Když ale jsoucno obsahuje čas nebo je s ním totožné, zkusme ještě i tuto premisu spojení jsoucen s přiděleným časem použít k uvažování o následném vztahu k *bytí*. Než však závěrem rozvahy mapující otázku času v prostředí jevů přistoupíme k dedukci a následnému soudu, snad sem patří ještě jedna související a zajímavá teze Jana Sokola, a totiž, že existuje jev, který platí za účinnou obranu proti plynutí omezeného času. Tímto jevem měl na mysli opakující se rytmus, například chůzi. Rytmus, který neplyne, ale Bergsonovsky trvá.⁸³ Po přednesení doplňujícího náčrtu širšího rámce fenoménu času a jeho původu zbývá s využitím logických výroků a sylogistické dedukce přistoupit k avizované výrokové interpretaci Platónovy zprávy o božském tvoření a o přidělení omezeného měřitelného času bohem všem tvorům, kteří mají spojenou duši a tělo. Volba logiky jako nástroje k rozvažování by zde měla být v přímém souladu s axiomem časů obývaných či stvořených bohem, a to nikoliv jako volba nástroje špatného, s odkazem na ubezpečení významného starověkého vzdělance Klemense Alexandrijského, že logika nemůže

⁸¹ HEIDEGGER, Martin a PETŘÍČEK, Miroslav. *Bytí a čas*. Třetí, opravené vydání. Přeložil CHVATÍK, Ivan, přeložil KOUBA, Pavel, přeložil NĚMEC, Jiří. Praha: OIKOYMENH, 2018, s. 381.

⁸² BLAISE, Pascal. *Pensées and Other Writings*. Translated by LEVI, Honor. New York: Oxford University Press, 2008, s. 198.

⁸³ SOKOL, Jan. *Čas a rytmus*. (Třetí, opravené vydání). Praha: OIKOYMENH, 2019, s. 286.

pocházet od ďábla, protože tento se od Ježíše na poušti nechal oklamat dvojsmyslem.⁸⁴ Přes veškerou autoritu Platóna jako zdroje je dobré si uvědomovat potíž jakéhokoliv výběru základní premisy, jenž se pokaždé zároveň nevyhnutelně stává zúžením cesty zkoumání, navíc založené na důvěře v autora zdrojového výroku tam, kde je axiom již pro neuchopitelnost jeho podstaty nesnadné zpochybnit a falzifikovat.

Počáteční předpoklad (základní axiom o vzniku omezeného času, jak jej popsal Platón):

Bůh *živokům* přivytváří omezený čas (Χρόνος) coby posunující se obraz věčnosti (věčnost \geq Αίών).

To znamená, platí výrok: *Oduševnělé Jsoucno (J) je spojené s časem (Χρόνος), nebo tento čas obsahuje.*

$$(J \cup \text{Χρόνος}) \vee (J \supset \text{Χρόνος})$$

Z fenomenologického axiomu ontologické diference zároveň vyplývá druhý výrok sloužící jako druhý předpoklad: *Bytí není jsoucno (je jiné podstaty).*

$$B \neq J$$

Z výroků obou axiomů nám implikací vychází soud: *Bytí není omezený čas (Χρόνος), ani s ním není spojeno, ani ho neobsahuje.*

$$(B \neq \text{Χρόνος}) \wedge \neg(B \cup \text{Χρόνος}) \wedge (B \not\supset \text{Χρόνος})$$

Odtud se nabízí dále usuzovat, že *bytí* se nachází směrem k věčnosti, k věčnému času, kterého je Χρόνος posunujícím se obrazem. To zároveň naznačuje potenciální možnost propojení bytí s časem věčnosti nebo přiblížení se k němu, o čemž uvažoval již Karl Jaspers nebo Søren Kierkegaard.⁸⁵

Věčný čas, ve kterém bůh *živokům* přitvořil omezený čas, kde se vše živé, co má duši, podílí na *ideji věčného času*, se vyznačuje příslibem, že se *živoci* účastní svým vlastním omezeným časem na vzorové božské ideji věčnosti skrze μέθεξις,⁸⁶ a zároveň je zřejmý reálný pozemský projev naplnění Platónových slov, kdy se Χρόνος jako obraz věčnosti ve své konečnosti skutečně sune pod jeho všudypřítomnou vzorovou věčností každý

⁸⁴ ARMSTRONG, A. H., ed. *Filosofie pozdní antiky: od staré Akademie po Jana Eriugenu*. Druhé, opravené vydání. Přeložil POKORNÝ, Martin. Praha: OIKOYMENH, 2020. Dějiny filosofie, s. 199.

⁸⁵ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Zvon, 1991, s. 452.

⁸⁶ řec. „účastenství“.

den vpřed. Ptejme se nyní po bytostné vlastnosti věčnosti, po její podstatě. Na začátku Starého zákona dá Bůh vzniknout světlu a nazve jej dnem a tmou nocí. Etiopská kniha Enochova líčí obeznámení se Enocha v nebi s portály, odkud nebeská tělesa v čele se Sluncem začínají svoji denní pout', i s portály, kde nebeská tělesa a hvězdy končí svoje cesty, což konají dle řádu a zákonů, určující tím dny, týdny, měsíce a roky. Enoch synu Metuzelahovi sděluje: „A tato všechna Uriel, svatý anděl, který je vůdcem jich všech, mi ukázal, a jejich umístění [...]a já si zapsal jejich měsíce, jak byly, a podobu jejich světél[...]“^{87*} Jako u Mayů, a nejen u nich, je zde čas daný především změnami polohy Slunce vůči Zemi včetně změnou poloh ostatních planet a hvězd. To znamená, se stvořením vesmíru přichází nově danost pohybů nebeských těles se střídáním světla a tmy, které jsou doprovodem času. Konečný čas, který se pohybuje k novým *nyní*, aby alespoň byl obrazem tušeného věčného času obepínajícího chvíli jako nekonečné stojaté vody, tento omezený posunující se čas podle Augustina, Platóna a Aristotela, Bůh tvoří z pozice mimo čas či z věčnosti, z nehybnosti, nebo chceme-li připustit opak: z absolutního pohybu, který je již bezmezným, tedy nepohybem. To pohledem zpět ke stvořiteli napovídá, že podstata věčnosti je v dokonalém provedení ve vztahu k její pohyblivé napodobenině, tedy podstata ideje věčnosti je v jejím absolutním pohybu, projevujícím se úplnou nehybností, na jejímž pozadí porovnáváním změn poloh jednoho tělesa vůči druhému můžeme tuto kopii originálu, tento pohybem vůči pohybu, pohybem vůči klidu, či klidem vůči pohybu měřený výsek obrazu *věčného času* zahlédnout. Z toho vyplývá: pokud chceme věčnost alespoň přibližně (z pohledu idejí vždy nedokonale) pocítit takovou jaká je, lze ji zpřítomnit *klidem vůči klidu*, případně *stálým pohybem* vůči totožnému a stejnosměrně souběžnému *stálému pohybu*.

1.3. Změna významu jevu

Ke *změně významů jevů*, které se kolem sebe časově různě vyskytují a navzájem se ovlivňují, v důsledku všech působení a pohybů jevů a stále probíhajících interakcí jejich významů, dochází neustále. Zároveň, jak již bylo dříve zmíněno s odkazem na Davida Bohma (1.), existuje přímá vazba mezi změnou vědomí a významy, kdy jejich nová transformace může být doprovodným jevem změny vědomí. Navíc se musíme ve většině případů potýkat ne s jedním významem (*význam shody*), ale s mnoha významy téhož fenoménu, tedy s *mnohovýznamem*. Jak podotýká Heidegger: „[...] jev na sebe

⁸⁷ SCHNIEDERS, Paul C, CHARLES, Robert H, HENNING, W B. *The Three Books of Enoch and the Book of Giants*. International Alliance Pro-Publishing, 2017, s. 93, *And all these Uriel, the holy angel who is the leader of them all, showed to me, and their positions...and I wrote down their months as they were, and the appearance of their lights...

může vzít ještě další význam.⁸⁸ Hans Ulrich Gumbrecht ze Stanfordské univerzity ve své knize *Production of Presence: What Meaning Cannot Convey* ve vztahu k jevu subjektivní přítomnosti přiznává následující obavy ohledně nereflektování významu: „...efekty významu (přinejmenším jejich přílišná dávka) by mohly zmenšit mé okamžiky přítomnosti – ale zároveň vím, že by se přítomnost nikdy nemohla stát dokonalou, kdyby byl význam vyloučen.“⁸⁹ * Gumbrecht si hned v další úvaze uvědomuje, že význam toho, proč někde je, naplňuje jeho existenci. Z hlediska lidského vnímání uvažuje David Bohm dokonce o přímé jednotě významu a tělesné reakce na něj, kterou může jeho změna zcela ovlivnit. Nejedná se však o psychosomatiku, ale o změnu *významu* a *somy* jako jednoho toku. Význam se mění podle našich schopností, okolností a podmínek.⁹⁰ V rámci signa-somatického i soma-signifikantního procesu implikátního řádu může jeden význam svinovat (zahrnovat) význam druhý, či se sám rozvinout a takový rozvinutý význam zároveň rozvíjí intenci, která je nedílnou součástí významu.⁹¹ Příkladem reprezentujícím druhý význam zahrnutý v prvním je Platónovým dialogem *Faidros* dochovaná rozmluva bohů Thamuse a Theutha o vnímání *významu* umění písma pro Egyptany jako léku paměti a moudrosti s následným rozvinutím opačného významu k prvnímu, kdy lidé místo zachování paměti a moudrosti začnou neúměrně spoléhat na písmo a budou pouze budit zdání moudrosti.⁹² K těmto dvěma kontrapozicím se nabízí rozvinout další význam písma ve smyslu pomocníka šíření moudrosti. Náhle je myslitelné rehabilitovat všechny tři zmíněné významy písma, které jsou navzájem v sobě nějak kladně, neutrálně i záporně zahrnuty, předpokládající různé podmínky, intence a odlišnou míru jeho využití. Tolik Platón, David Bohm a teoretická syntéza jejich úvah potvrzujících předpoklad, že pohyb změn drží pomyslný krok s pohyby všech částí tohoto světa i vesmíru. Zánik jevu větru je změnou jevu počasí, déšť mění krajinu v zelenou zahradu, a současně mění její význam, intenci, vzhledem k dalším, k ní právě vztaženým jevům nebo k jejich významům. Wittgenstein píše v začátku svého *Tractatus Logico-Philosophicus*: „Skutečnosti v logickém prostoru jsou světem.“⁹³* Čistě logický prostor je také, stejně jako čistá logika Bolzanova pojetí, veskrze metafyzickým. V tomto prostoru jevů po vzoru metody Edmunda Husserla, to znamená ontologickým vnímáním s příměsí

⁸⁸ HEIDEGGER, Martin a PETŘÍČEK, Miroslav. *Bytí a čas*. Třetí, opravené vydání. Přeložil CHVATÍK, Ivan, přeložil KOUBA, Pavel, přeložil NĚMEC, Jiří. Praha: OIKOYMENH, 2018, s. 47.

⁸⁹ GUMBRECHT, Hans Ulrich. *Production of Presence: What Meaning Cannot Convey*. Stanford, Calif : Stanford University Press. 2004, s. 137, *...effects of meaning (at least an overdose of them) might diminish my moments of presence—but I know, at the same time, that presence could never become perfect if meaning was excluded.

⁹⁰ BOHM, David. *Rozvíjení významu*. Praha: Nakladatelství Unitaria, 1992, s. 69.

⁹¹ Tamtéž, s. 71–72.

⁹² *Faidros*, 274c–275b.

⁹³ WITTGENSTEIN, Ludwig. *Tractatus Logico-Philosophicus*. Translated by PEARS, D. F. and McGUINNESS, B. F. New York: Routledge Classics, 2001, s. 5, *The facts in logical space are the world.

matematiky a logiky, během hledání významů těchto jevů, mimo stvořitele a věčnost, kteří jsou nejvzdálenějšími, bezbřehými, tudíž těžko uchopitelnými archetypy jevů, zkoušejme porovnávat vše zbývající, co se nám ukazuje, s námi namátkou zvolenými pohyby čehokoliv, včetně vztažení případného pohybu jevu samého k jevům dalším, a pak jevy zahlédneme způsobem, jak jsou jimi samými na ontologického pozadí. Nechme je na sebe působit i nepůsobit, nechme je volně a spolu být, ať se nám samy *fenomenalizují*. Karin Dahlbergová navazující na Husserla podobně prosazuje, namísto uměle aplikovaných kroků jakékoliv metody takříkajíc *na sílu*, fenomenologický přístup aktivního čekání, až se jev a jeho význam projeví, tedy čekání v aktu přebývání s fenoménem. Rozpačitě zajímavým se jeví Dahlbergové pokus o inovativnost, kdy Husserlův fenomenologický krok při *ἐποχή* (zdržení se soudů), takzvané *uzávorkování* (Bracketing), obohacuje doplňujícím termínem *uzdění* (Bridling), doslova píše: „Držíme na uzdě porozumění, abychom nerozuměli příliš rychle, příliš nedbale nebo nečistě...“^{94*} Při průběhu fenomenologického poznání česká filosofka Anna Hogenová důrazně poukazuje na skutečnost, že se nesmí zapomínat na: „Pozadí, které nechává entitu vyvstat do ex-sistence [...],“ a které: „[...] je základní ontologickou podmínkou pro ontickou platnost ukazovaného,[...]“⁹⁵ Rozkrývejme významy jevů metodou vnímání nezátíženého zkušeností, způsobem zbavení se předsudků (*ἐποχή*), ovšem skrze optimistický či alespoň neutrální přístup, který nám umožní překonat skepsi přítomnou již u epikurejců, pyrrhonistů, stoiků, myslitelů střední a nové Akademie v období Helénismu, s níž se z pozice křesťana vyrovnával, a které se zbavoval již Augustin, skepsi obsaženou dále ve středověké i novověké filosofii a jejich myšlenkových směrech, vlastně překonat nejostřejší hrany skepse celé filosofie jako takové, včetně přítomnosti nečinného nezájmu pramenícího z této skepse, i ze s ní spojené epikurejské a stoické neochvějnosti (*αταραξία*), hinduistické a budhistické odevzdanosti, civilní moudrosti konfucianismu a taoismu, či na straně druhé, z přílišného optimismu. Ať již je to jen nám nepochopitelný druh sakrálně i profánně pasivních optimismů, v jejichž životních netečnostech se však ani zdaleka nejedná o nějakou uměřenost držící se zábradlí Aristotelovy etiky ani o aktivní *Bolzanův duševní nadhled* inspirovaný křesťanstvím. Přitom tyto, za pomoci vztahování jevu k jiným jevům, pohybům, nás ne nutně ihned, ovšem v kombinaci se vždy přítomnou potencialitou představující zástupy *subjektivních jistot a nejistot*, postupně dovedou k rozmanitým významům téhož zkoumaného jevu, k námi již dříve zmíněnému a

⁹⁴ DAHLBERG, Karin. The essence of essences – the search for meaning structures in phenomenological analysis of lifeworld phenomena, *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being* [online], 2006, 1(1), s. 16, [cit. 2023-10-14]. Dostupné z: DOI: 10.1080/17482620500478405 *We bridle the understanding so that we do not understand too quick, too careless, or slovenly.

⁹⁵ HOGENOVÁ, Anna. *Současnost, dějiny, fenomenologie*. Chomutov: Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy, vydáno v nakladatelství Luboš Marek, 2017, Pontes Pragenses, svazek 82., s. 151.

definovanému *mnohovýznamu*. Takové jevy, když je připustíme do našeho zvažování, ontologicky dostatečně očištěné, k nám přesto mohou ve svém propojeném ustrojení natolik jednoduše, jasně a přímočaře promlouvat, jako promlouvá složitý přírodní systém k živým částem sebe sama, a zároveň jak jednotlivé části promlouvají ke komplexnímu celku. Za názorný příklad uveďme lidské tělo.

1.3.1. Modelový jev lokálního deště

Představme si jako vzor reálného jevu jev *lokálního deště*, kdy v horském údolí prší a je celé zahaleno v mracích lokální oblačnosti jako když položíte na hrnec neprůhlednou poklici. Mějme několik účastníků se pozorovatelů o standardním zraku bez očních vad zkreslujících vidění. Mějme k tomu druhý předpoklad, že v námi myšleném modelu zajímá účastníci se pozorovatele primárně význam jevu z hlediska prostoru, rozsahu, a až marginálně jeho vliv na jevy další, pomíjíme i přehlédnutí vnímaného jevu omylem, případně jeho vytěsnění z důvodu zachování optimismu či z jiného motivu. Tedy nad horským údolím prší. Pokud déšť několik hodin neustává a mraky se nijak netrhají, hajný Honza (H) z horského údolí nabývá předtuchy, že déšť nebude pouze lokální, ale *celoúzemní*, to znamená bude i v krajině za horským masivem. Rost'a (R) z roviny v ten samý čas jezdí na kole pár kilometrů od úpatí hor, ve slunném počasí. Oba vidí a vnímají a nechávají na sebe působit tu samou oblačnost, která se ale každému z nich přesto ukazuje jinak díky účasti jevu horského hřebenu kolem údolí, kde žije Honza (H).

Obrázek 5: Dva odlišné způsoby fenomenalizace stejného lokálního deště

Zdroj: vlastní zpracování

Široká rovina umožňuje Rost'ovi (R) vidět i okraje a rozsah přítomného jevu oblačnosti a cyklista si uvědomuje jeho *lokálnost*, svůj výlet na kole neruší, pokračuje v jízdě pod blankytně modrým nebem, a protože většinu roviny osvětluje slunce, plánuje návrat až k večeru. Naopak Honza (H) se pro nedostatek širší perspektivy a zpráv odjinud smiřuje s předpokladem založeným na neustávající, již několikahodinové přítomnosti oblačnosti a vytrvalého deště. Je přesvědčen, že v tomto počasí nemá smysl kamkoliv

vycházet, že těžké mraky musí být bez konce a zasahovat daleko za obzor a stejně jako on to určitě vidí i lidé z roviny pod vysokou hradbou kopců. Z hlediska významů jeví se z pohledu obou poznávajících jedná o *mnohovýznam*, a to o typ *očekávaný*, stav *nestabilní* (1.1.). Pozměňme nyní situaci a upravme složení prizvaných účastníků.

Rost'a (R) potkává na rovině v polích oddíl patnácti dalších cyklistů (OPDC), kteří zastavili a rozhlížejí se. Zastavuje také a dívá se spolu s nimi směrem ke kopcům, nad kterými visí oblačnost, a kde očividně prší. Ohraničený déšť nad horami je pro všechny tyto pozorovatele jen *lokálního* významu. Pro takto zvolenou množinu poznávajících platí, poté co byl ze zkoumané skupiny vyňat Honza z hor, že jev lokálního deště má *význam shody*, a je to typ *očekávaný*, stav *nestabilní*⁹⁶.

K dalšímu náhledu na zkoumaný jev nechme pomyslně odjet Rost'u s cyklisty mimo zorné pole, a necht' mezitím na dveře Honzovy (H) hájovny zaklepe lesník Lád'a (L). Honza (H) vyjde do deště a spolu s lesníkem skrčeným v pláštěnce oba pozorují temnou oblačnost nad jejich hlavami připomínající těžkou deku plující zdánlivě bez konce za obvod kopců obklopující jejich horské údolí. Pro takto zvolenou a zkoumanou dvojici je význam deště z pohledu jeho výskytu a rozsahu *významem shody*, opět typ *očekávaný*, stav *nestabilní*. Nový vliv na vnímání významu s další úpravou zkoumané situace ve smyslu účastníků se jeví a fenomenalizovaných jsoucnen ve vztahu k modelovému jevu může mít jev náhlého telefonátu Honzovy milenky (NTHM) z roviny, hovořící o krásném dni, nebo jev svědectví jakéhosi napůl suchého poutníka (NPSP), který jim scházejíc z hřebene kopce potvrzuje, že celou cestu z roviny je krásně a prší teprve na hřebeni. *Význam shody*, typ *očekávaný*, stav *nestabilní* zůstává.

Necháme-li opět přijet Rost'u s kamarády cyklisty do zorného pole našeho zvažování a přidáme-li jejich vnímání situace ke vnímání celé skupiny v horském údolí (klidně i včetně Honzovy milenky), *význam shody*, typ *očekávaný*, stav *nestabilní* nám poté nejinak, dále trvá. Ovšem mimo zaznamenanou formální shodu v kategorizaci se přesto jedná o *významy shod 1, 3, a 4* obsahově odlišné od *významu shody 2*. Význam shody 2 by se mohl stát plně totožným za podmínky odstranění jevu horského masivu, což by umožnilo hajnému s lesníkem zahlédnout záři slunce z roviny v podobě blednoucího stínu padající vody a tím vnímat ten samý déšť i oblačnost také jako jev lokální.

$$\begin{aligned}
 H \cap R &\rightarrow \text{mnohovýznam} \\
 R \cap \text{OPDC} &\rightarrow \text{význam shody 1} \\
 H \cap L &\rightarrow \text{význam shody 2} \\
 H \cap L \cap (\text{NTHM} \vee \text{NPSP}) &\rightarrow \text{význam shody 3} \\
 H \cap L \cap (\text{NTHM} \vee \text{NPSP}) \cap (R \wedge \text{OPDC}) &\rightarrow \text{význam shody 4} \\
 \text{VS2} &\neq \text{VS}(1,3,4)
 \end{aligned}$$

⁹⁶ může docházet k jeho změnám.

Výše promyšlený rozbor modelového jevu *lokálního deště* vysvětluje důležitost a zásadní vliv volby parametrů zkoumané oblasti i volby základních předpokladů na výsledek každého zkoumání. Zbývající otázkou je *pravdivost* významu, ke které neoddiskutovatelně vede dostatečná *šíře náhledu, kombinace perspektiv a pestrost* zvolené řady účastníků se jevů zkoumané oblasti jevu našeho zájmu. Velkou roli pro výsledek generování významu ale hraje *zvolené hledisko významu*, tedy z jakého úhlu tázání a pohledu nás daný jev zajímá. Počet účastníků se jevů námi zvolené oblasti k přemýšlení ani jejich nadstandardní blízkost zkoumanému jevu není zárukou *pravdivosti* generovaných významů. Provedený rozbor situace modelového jevu *lokálního deště* nám vygeneroval jeho *lokálnost* coby jeho *pravdivý význam*, ale *pouze* při zasazení do širšího prostoru a do svědectví vnímaných vjemů poskytujících interpretace, které jsou adekvátní parciální skutečnosti a až v souvislostech nám tuto skutečnost v jejím celku vyjevují.

2. O nejistotě jistot

Jevy *nejistota* nebo *jistota*, smí-li tak být nazývány jevem, mají význam dialekticky opačný. Jako příklady kandidátských jevů na jevy jisté nám pravděpodobně nebude činit potíže uvést *jistotu konečnosti života, jistotu místa, kde se právě nacházíme, jistotu tématu, o němž právě přemýšlíme*, podobně se nám jeví jistota významů jevů s téměř axiomatickou platností, například *jistota významu vody pro život na naší planetě* (vyjma anaerobních bakterií a archaea prokaryotických jednobuněčných organismů, tedy bez několika výjimek evidovaných v rámci poznatků současné vědy). Postupným vzdalováním se časem od chvíle původní jistoty si naopak spíše přiznáváme, že si nejsme jisti, zda si ještě přesně pamatujeme dobové podrobnosti a okolnosti, kde jsme před rokem v konkrétní časový úsek byli a o čem jsme v onu chvíli asi přemýšleli, to znamená, pokud se nám podaří vzpomenout si, bude to pokaždé znovu nově vytvořená současná vzpomínka na *tehdy*, na jeho tehdejší přítomné prožití. *Jistota* se nám tu zákonitě musí neustále nově potvrzovat nebo nově rušit a v takovém případě měnit v *jistotu* jinou, rozdílnou, anebo v *nejistotu*.

René Descartes si v *Meditacích o první filosofii* všimá na příkladu rozpoznání vosku měnícího skupenství, na odhadu přítomnosti postav lidí skrytých pod klobouky a zimníky procházející ulicí, nebo na příkladu vnímání velikosti slunce na nebi, že to, co vidíme, uchopujeme soudem naší mysli. Samotný smyslový vjem bez zapojení mysli je častěji zavádějící než soud mysli (rozumu), ovšem i ten může být oklamán.⁹⁷ Za vypovídající doklad nedosažitelnosti jistoty nám může posloužit oblíbená společenská hra *Hádej, kdo jsem*. Dokud nám tázaný po zodpovězení množství nepřímých dotazů, aniž by nám již pomohly rozpoznat identitu jím zvolené postavy, sám nepotvrdí, kým je, nemůžeme říci s jistotou, jakou osobnost, zvíře nebo pohádkovou bytost od zahájení hry pro protihráče představuje. Tázaný může i lhát, a hra se tím zacyklí, taktéž se znehodnotí její podstata založená na logické dedukci směrem od pravdivých premis k úsudku o identitě skryté za odpověďmi. Z toho tedy připusťme, že žádná jistota v prostředí postupu toku času téměř neexistuje, vyjma transcendentní, těžko vyvratitelné jistoty existence Boha Stvořitele, jistoty konce *fyzického* života a zbývající věčné jistoty nejistého. Podobně, pokud má badatel v ruce původní zdrojový text a daná informace se mu postupně potvrzuje v několika textech dalších autorů, stále zůstává možnost, tedy je zde nejistota, zda si jeden z nich vše nevymyslel, nepozměnil a ostatní se jím neinspirovali, popřípadě zda existoval společný zdroj této inspirace,

⁹⁷ DESCARTES, René. *Meditationes de prima philosophia: Meditace o první filosofii*. 3. vyd. Přeložil GLOMBÍČEK, Petr, přeložil MARVAN, Tomáš. Praha: OIKOYMENH, 2015. Knihovna novověké tradice a současnosti, s. 47, 59.

zdroj s vymyšlenou či s pozměněnou verzí historické skutečnosti, který se již nedochoval, nebo svědectví očitého svědka dané události, který ovšem mohl z pro nás neznámých důvodů stranit posunuté interpretaci zažité skutečnosti, a to na úrovni jak emočního, tak do nějaké míry subjektivního zabarvení své výpovědi. Zároveň nikdy nelze vyloučit objev dodatečné informace, která do jisté míry dosaženou a potvrzenou jistotu náhle vystaví působení jiných souvislostí, do té doby našemu poznání a myslí nezřejmých, třeba i protikladných. Nová zjištění mohou celou konstrukci evidence důkazů potvrzené pravdy, v nové dosud netušené interpretaci, zcela přestavět. Jistota jako jev i jako vlastnost (kvalita) v podpůrném vztahu k jiným jevům se přesto množstvím shod mezi zdroji referencí a důkazy, které ji potvrzují, alespoň *zabydluje*. Platónovy stupně k poznání pravdy vrcholí proniknutím z pravdivého zdání (ἀληθὴς δόξα) skrze absolutní nicotu řečenou χωρισμός (bezmeznou prázdnotu) k přímému nazírání idejí. Sókratés podle Platóna dokonce s Glaukónem sdílí i způsob, jak toho dosáhnout: „[...]jedině dialektická metoda, odklízujíc předpoklady, bere se touto cestou k samému počátku, aby byl upevněn; ona jemně táhne za sebou duševní zrak, zabořený v pravém slova smyslu do jakéhosi barbarského bahna, a vyvádí jej vzhůru, [...]“⁹⁸ Má na mysl skutečné odražení se od čistých pozic nezpevněných jakýmikoliv předpoklady přes dosažení počátku (ἀρχή) a jeho upevnění, až po jemné vyvedení duševního zraku dialektikou z nevědomosti vzhůru k neskrytosti (ἀλήθεια). Zřídlem jistoty je sama nevyhnutelnost vycházející z bytného základu, nikoliv z koherence, s intencí mířící k pravdě, tedy k neskrytosti. K tomu ἀρετή jako cnost, zdatnost, přidělená každému individuální měrou božím údělem⁹⁹ umožňuje osobní naplnění i hlubokou orientaci k celku z libovolné životní situace. Zajímavým je pojem *duševní zrak*, použitý Sókratem a evokující duševní náhled Bolzanův pro plnost poznání. Bolzano si přitom uvědomuje častou nerozumnost, a to i u chytrých lidí, při hledání pravdy: „Nechtějí si větu ani představit, dokud ji nemohou předpokládat již jako pravdivou; a proto ji ani nemohou ověřovat, a tudíž nenacházejí vůbec nic.“¹⁰⁰ Gadamer, při takovém odvážném kroku do neprobádané oblasti za důvěrně známé premisy, favorizuje schopnost řeči, slov, vydávat se na nejistou půdu jazykem, v dialogu, a tím nám umožnit dojít k odpovědi, která je již opět skutečnou, ať již hmotným či nehmotným způsobem. Příznačně říká: „Kdo chce myslet, musí se tázat.“¹⁰¹ A nejzazší logickou formou motivace k výpovědi je v jeho podání právě sama *otázka*.¹⁰²

⁹⁸ Ústava, 533c–d.

⁹⁹ Menón, 100b.

¹⁰⁰ BOLZANO, Bernard. *Vědosloví (Výbor)*. Přeložili BAYEROVÁ, Marie; LOUŽIL, Jaromír. Praha: Academia, 1981, s. 370.

¹⁰¹ GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda I*. Nárys filosofické hermeneutiky. Přeložil MIK, David. Praha: Triáda, 2020, s. 324.

¹⁰² GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda II*. Dodatky, rejstříky. Přeložil MIK, David. Praha: Triáda, 2011, s. 51.

Od nedůvěry Davida Huma k omezenému počtu ověření teorie včetně určení příčiny na základě opakovaného výskytu jevu, který může být jen náhodnými a náhodně shodnými ději před ději bez vztahu k prvním stejně náhodně následnými, nás historie filosofického myšlení dovádí ke Karlu Popperovi a jím formulovanému pravidlu, že verifikace teorie limitovaným počtem potvrzení je vždy nutně jen částečná. Zato v kontrastu s verifikací stačí pouze jediná falzifikace k jejímu vyvrácení.¹⁰³ S jevy verifikace a falzifikace spojená *jistota* zde, ve společnosti *nejistoty*, hraje na sdílené škále zkoumaných jevů také až poslední housle, nebojme se použít i více atomizující metaforu, doslova osamělý zvuk tympánu, který figuruje v partituře jevů opuštěně v podobě sporadicky zřetelného a neustále znovunaplňovaného *očekáváníí*. Toto *očekáváníí* nalezneme v různých intenzitách i u ostatních tónů a pomlk. Právě *nejistota* této *jistoty* skladbu zachovává v živoucím napětí a celku. *Jistota* v nejistotě neustále prodlévá v čekání na jakýkoliv subjekt, který svou emoci a vírou tuto *jistotu* pro sebe rozezná, ovšem množina takových subjektů není neomezená a chování jevu *jistoty* plně odpovídá definici Popperovy *verifikace* vědeckých tezí, kterážto shoda se nám ostentativně nabízí. *Jistota* totiž, obdobně jako verifikace, trvá pouze do prvního případu potvrzené falzifikace, to u *jistoty* znamená do prvního potvrzeného *znejistění*, po kterém se *jistota* coby jev *zhrouťí, rozplyne*. Zmíněná paralela ukazuje na *totožnost opravdové jistoty* (té, co se nikdy nezhroutí) s *pravdou*. Pokud jsou u vnímajících subjektů přítomné atributy víra, zvyk, vůle, dané subjekty buďto stále po nějakou dobu hledají vysvětlení ve snaze jim pozitivní *jistotu* ještě zachránit, avšak při zhroucení *jistot* záporných a špatných pro tyto subjekty, je jejich bytostným myšlením, cítěním taková změna k nejistotě akceptována mnohem ochotněji.

2.1. Jistota v transcendenci víry

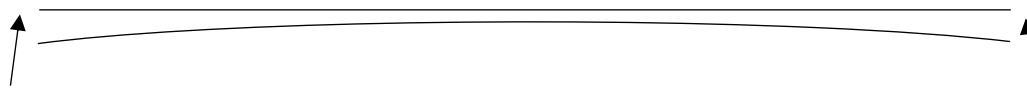
Podle Anselma z Canterbury, který hledal pochopení světa ze základních pozic víry, je Bůh to, nad co není možné myslet nic většího.¹⁰⁴ Nabádá k uvěření vírou samotnou, a Bůh, nejen v křesťanském pojetí, se opravdu zdá být nepochybnou nejvyšší *jistotou*, ke které je možné se vztahovat. Pro věřícího je majákem bytí, průvodcem a nadějí našeho životního údělu stárnutí, je jako řádek dozrávajících bio rajčat naproti herně plně výherních automatů reprezentujících zlo, které dříve člověka zničí, než nasytí. Nepodlehne-li vábení herny coby nebožímú principu, antitezi dobra, a nenecháme-li se přesvědčit ani Feuerbachovou *Podstatou křesťanství*, že člověk si stvořil Boha, do kterého projektuje své představy o něm a ne naopak, a že *jistotu* má člověk opět jen

¹⁰³ POPPER, Karl R. *Logika vědeckého zkoumání*. Praha: Oikoymenh, 1997, s. 270.

¹⁰⁴ KARFÍKOVÁ, Lenka. ANSELM Z CANTERBURY. *Fides Quaerens intellectum: Proslogion*. Praha: Kalich, 1990, s. 35.

v člověku¹⁰⁵, potom nejvyšší jistota znovu předpokládá víru a touhu myslet něco nás přesahujícího. Bez touhy myslet a věřit v něco lepšího, věřit v dokonalé dobro, které hledáme, by tato jistota nebyla už nejvyšší, jen intencionální. Samotné *nejvyšší možné myslet* se jistotě velmi blíží, ale jistotou se stává právě až v transcendenci víry.

Mikuláš Kusánský v *Učené nevědomosti* reaguje na Anselmův způsob důkazu boha, na to největší myslitelné, a zmiňuje mezi tehdejšími učenici přítomný obraz boha představujícího nekonečnou kouli, největší myslitelné nekonečno, verzi zřejmě inspirovanou Pythagorejskou představou vesmíru (1.2.). Kusánský, mimo jiné, poukazuje mezi řádky na námi aktivně zvolenou, nejbližší dostupnou, či nám přirozeně vlastní perspektivu našeho vnímání s jejím nezastupitelným vlivem na jistotu pravdivého poznání jevů, když svým úsudkem nepřímou, přes dodatečný vhled implikovaný jím uvedenými závěry, odhalil nejistotu skrytou v otázce, zda je rovná čára, kterou vidíme před sebou, buďto úsečkou, u které nevidíme její konce, nebo čistě rovnou nekonečnou přímkou neboli nekonečnou maximou úsečky, anebo jen opticky rovně se jevícím úsekem obvodu maximálně možného gigantického kruhu.¹⁰⁶

Obrázek 6: Náčrt části obvodu gigantického kruhu maximalizujícího se z hlediska bližších perspektiv v nekonečnou přímku

Zdroj: vlastní zpracování

Svým hledáním maxim geometrických útvarů a těles nás zároveň vybízí skrze druhotnou úvahu o vlivu perspektiv na pravdivé poznání jednotlivých zkoumaných jevů k uvědomování si přítomnosti této *nejistoty*, se kterou by měl poznávající raději neustále počítat jako s alternativou v pozadí všech zdánlivě neochvějných jistot. Vždyť pevná jistota, že na jasném světle a v přímém kontaktu se poznávaný jev našim smyslům fenomenalizuje vždy pravdivě, alespoň co do rozsahu barevného spektra a rámce hloubky a specifických kvalit vlastních lidskému druhu smyslového vnímání, taková pevná jistota ve skutečnosti neexistuje, je častěji pouhým *přáním*, jehož projekcí do rychlejších úsudků si náš rozum chce jakýmsi zkratkovitým způsobem zjednodušit cestu k vnitřnímu pocitu klidnějšího a snadněji dosažitelného druhu ujištění. Kvalitativnost úsudku u osudových jevů, jako je výběr životního partnera nebo uzavírání smluv, pro mnoho lidí nepochopitelně snadno ustupuje kvantitě a mělkosti poznání při jejich zvažování. Stejným způsobem, to znamená opět *přáním*, si opačný

¹⁰⁵ FEUERBACH, Ludwig. *The Essence of Christianity*. Translated by ELIOT, George. NY: Dover Publications, 2022, s. 186–190.

¹⁰⁶ CUSANUS Nicholas, Heron, Germain and B., Hawkins D J. *Of learned ignorance*. Eugene, Or. : Wipf & Stock, 2007, s. 29.

jev nejistoty hýčkáme jako naději, například rodiče věří v návrat ztracených dětí i desítky let po jejich zmizení. Značným dílem přání oplývá i Spinozův důkaz existence Boha, kdy myslet jeho neexistenci by znamenalo, že podstata Boha nezahrnuje existenci, což by prý bylo absurdní. Odtud vyvozuje, že Bůh nutně existuje.¹⁰⁷ Kartaginský právník a teolog Tertulián ke své obhajobě víry ve smrtelnost syna Božího podobné postuláty stigmatizující v sobě jiná stanoviska nepoužívá: „[...]a Syn Boží je mrtev: je to zcela uvěřitelné, protože je to pošetilé [...].“^{108*} Tentýž učenec potvrzuje jistotu vzkříšení: „[...]a pohřben vstal z mrtvých: to je jisté, protože je to nemožné.“^{109*} Je zřejmé, že vratkost logické soudržnosti se nevyhýbá ani jím formulovaným výrokům, i když do nich svá přání instaluje méně dogmatickým a více básnickým způsobem než Spinoza. Ten překvapivě nehájí výskyt čtvercového kruhu svým argumentem nesmyslnosti opaku, vadí mu jeho vnitřní spor.¹¹⁰ Zde je nasnadě, že odmítnutí čtvercového kruhu si dovolit může, zato s neexistencí Boha by současně zneplatnil svůj další předpoklad Boha v podobě přírody, a tím by s Bohem nechal zmizet celý svět, sám sebe, i svoji filosofii. V kontrastu s těmito tezemi působí Anselmovo myšlení Boha vírou přijatelněji, a to i navzdory námitkám mnicha Gaunila, že takto se dá myslet nade vše cokoliv. Jedná se o transcendentní, zároveň i logicky funkční vyjádření intence jeho víry. Vodítko k *jistotě*, že bylo cosi prapůvodní před zrozením všeho, nabízí *Rgvéda* v hymnu CXXIX. *stvoření*, který popisuje počátek v nebytí existence i neexistence takto:

„Kdy nebyla smrt, ani nic nesmrtelné,
kde nebylo žádné znamení, rozdělovač dne a noci.
Ta Jedna Věc, bez dechu, dýchala svou vlastní přirozeností,
mimo to vůbec nic nebylo.“^{111*}

Zbývá ke zvážení, kdy a v jakých případech mohou slova přisoudit jistotu některým jevům samým, jevům o sobě. Ve svém posledním díle *O jistotě* si Ludwig Wittgenstein pokládá sám otázku: „Někdo by chtěl tvrdit: ‚Vše mluví pro a nic proti tomu, že Země existovala dlouho předtím...‘ Nemám přesto nakonec věřit v opak?“^{112*}

¹⁰⁷ SPINOZA, Baruch. *Etika*. Přeložil HUBKA, Karel. Praha: Dybbuk, 2023, s. 21.

¹⁰⁸ TERTULLIAN, *De carne Christi*. Text edited by EVANS, Ernest. London: S.P.C.K. [online], 1956, V.,[4], [cit. 2024-02-11]. Dostupné z: <https://www.thelatinlibrary.com/tertullian/tertullian.carne.shtml> *et mortuus est dei filius: prorsus credibile est, quia ineptum est.

¹⁰⁹ Tamtéž, V.,[4], *et sepultus resurrexit: certum est, quia impossibile.

¹¹⁰ SPINOZA, Baruch. *Etika*. Přeložil HUBKA, Karel. Praha: Dybbuk, 2023, s. 21.

¹¹¹ *The Rig Veda*. Translated by GRIFFITH, Ralph T. H. Pantianos Classics, CreateSpace Independent Publishing Platform 2017, Hymn CXXIX. Creation, *Death was not then, nor was there aught immortal: no sign was there, the day's and night's divider. That One Thing, breathless, breathed by its own nature: apart from it was nothing whatsoever.

¹¹² WITTGENSTEIN, Ludwig. *On certainty*. ANSCOMBE, G.E.M., von WRIGHT, G.H., PAUL, Denis. Oxford: Basil Blackwell, 1969, s. 13e, 89, *One would like to say: "Everything speaks for, and nothing against the earth's having existed long before..." Yet might I not believe the contrary after all?

2.2. Nejistota empirických poznání

Verze interpretací vidění světa i zásadní změny konsensuálně determinovaných kategorizací v přírodních vědách v čele s neustále narůstajícím zástupem nových teorií vývoje vesmíru a přírody prozrazují ve svém množství nejistotu empirických poznání. Eukleidovy *Elementy* (Στοιχεῖα), včetně dalších dochovaných spisů matematických a geometrických znalostí Řeků, mají dosud ve vědách platnou podpůrnou roli při popisu prostředí, složení, reakcí a pohybů jevů, i když Pythagorejské vidění světa v samotných číslech už dnešní věda překonává nalézáním všeho, co existuje za nimi i mimo dohodnutou a do značné míry zjednodušenou mapu symbolů matematického pletiva, položeného jako neúplný, přesto obstojně fungující dešifrovací plát nad světem skutečným. Již Aristotelés, kterého považoval Averroes za dar Bohů lidstvu, připustil existenci situací, kdy se u zástupců různých druhů odlišných rodů mohou nezávisle vyvinout nečekaně podobné či úplně stejně složené orgány, například oči, tedy došel vlastním pozorováním i pitvami organismů k poznání zvláštních shod, ač také imanentních částem jeho logické hierarchie přírody, přesto nenásledujících přímou a jasnou trajektorii subordinace jím navržených jednotlivých stupňů, tedy připustil existenci takových shod, které nepotvrzovaly samostatný a specifický vývoj v rámci různých genos (rodů) a jejich podřízených eidos (druhů). Položil tím základy homologie, ve smyslu demonstrace jednoty přírody napříč druhy a rody. Zoolog Étienne Geoffroy Saint-Hilaire, jeden z vědců doprovázejících Napoleonovu výpravu do Egypta, navázal na Aristotela až s odstupem mnoha staletí, když zaznamenal ve své *Theorie des analogues*, uveřejněné v *Principes de philosophie zoologique* z roku 1830, že stejné struktury byly sdíleny mezi rybami, plazy, ptáky a savci. Saint-Hilaire k mezidruhovým analogiím dodává: „[...]jen se odvolávám na příklad daný Leibnizem, onu definici vesmíru, jednotu v rozmanitosti.“¹¹³ * Zároveň přiznává inspiraci myšlenkou Isaaca Newtona, tvrdícího při dopsání rozšířené verze své *Optiky*, že jednotě systému planet je zajisté přístupný akt volby, stejně tak světu zvířat¹¹⁴. Charles Darwin tyto homologní shody vnímal jako sdílený tělesný plán vzdáleného společného předka takových organismů v rámci evoluce. Jistota empirických poznání je neméně křehká jako vývoj a platnost všech teorií, novými poznatky neustále prověřovaných a dotvářených. S touto křehkostí a jedinečností jistoty více než souzní Edmund Husserl v jeho názoru totožném s Bolzanovým, že každá zkušenost je neopakovatelná. Bernard Bolzano vedle adekvace teorie se zkušeností vnímá poznávané navíc i pohledem duše a subjektivní zkušenost nahrazuje, nakolik je to možné, nesubjektivní logikou.

¹¹³ SAINT-HILAIRE, M. Geoffroy. *Principes de philosophie zoologique*. Paris: Imprimerie de Rignoux., 1830, s. 87, *je me borne à rappeler l'exemple donné par Leibnitz, cette définition de l'univers, l'unité dans la variété.

¹¹⁴ NEWTON, Isaac. *Opticks*. 4th ed. London: Printed for W. Innys at the Wefl-End of St. Paul's, 1730, s. 378.

Démokritos v dávném starověku vycházel z premisy, že reality věcí jsou nezávislé na vědomí.¹¹⁵ To znamená, že jejich skutečná existence nevyžaduje, aby si jich byl vědom jakýkoliv okolní subjekt včetně věcí samých. Jak pevnou *jistotou* je tedy naše existence? René Descartes ve druhé meditaci z *Meditationes de prima philosophia* svou výpověď *Ego sum, ego existo* sebevědomě tuto jistotu existence ve smyslu reakce na ni myšlenkou, ať již vyřčeně či nevyřčeně, stanovuje za nejvyšší z jistot.¹¹⁶ Proces *myšlení* myslí, která si uvědomuje svoji výpověď, má dokazovat existenci této mysli. Vnucuje se otázka, nakolik *jistý* je již onen základní axiomatický předpoklad *vědomí si existence myšlení*. Nakolik je důkazem existence myšlení zvolený výrok, který myslím, nebo spíše je to nejprve zvolená a posléze myšlená idea? Raději se ptejme, co to je myslet, a co dokazuje, že právě já myslím. Zbožnému svatému Augustinovi stačilo *chybovat, mýlit se*, aby získal jistotu své existence. Ve spisu *De civitate Dei* zaznává jeho ujištění *si enim fallor, sum*, které v celé větě přeloženo zní: „Vždyť ten, kdo není, nemůže se jistě ani mýlit; a tudíž, jestliže se mýlím, jsem.“¹¹⁷ Z latiny lze Augustinův důkazový úsudek přeložit i významově podobným slovesem *chybovat: pokud totiž chybuji, jsem*. Výroky obou filosofů jsou téměř v souladu a souzní v eidetické rovině za předpokladu, že člověk je, chybuje či se mýlí za účasti myšlení. Avšak co bez účasti myšlení? Například zdravý člověk, který omdlí a je v bezvědomí, ze kterého se nakonec probere. Předtím, než přijde „*zpět k sobě*“, takový zároveň je, existuje, i když právě nemyslí, je zpola, nebo není? Může se během bezvědomí mýlit, chybovat? Pokud duše, mysl, krátkodobě snad i dočasně mimo tělo, myslí pokaždé i během okamžiku mdloby, ať již uvnitř či vně fyzického těla, pak zřejmě ano. Utkávat se s falzifikující intencí hlouběji mířících otázek, znovu je otevírat, je úkolem filosofie, teologie, přírodních i dalších věd.

2.3. Jistota *vně* postupu času

Na začátku této kapitoly jsme připustili, že žádná jistota v prostředí postupu toku času, vyjma dosud nevyvrácené jistoty existence Boha Stvořitele, jistoty konce fyzického života a zbývajících věčných jistot nejistého, téměř neexistuje. Jak je to ale s jistotou a nejistotou *vně působení postupu času*? Platón nechává Boha tvořit svět a čas z věčnosti a svatý Augustin z bezčasí, tedy stvořitel je mimo posunující se čas již během tvoření tohoto omezeného času, což nám napovídá, že odpověď na otázku po jistotě a nejistotě

¹¹⁵ GRAESER, Andreas. *Řecká filosofie klasického období: sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Přeložil PETŘÍČEK, Miroslav. Praha: OIKOYMENH, 2000. Dějiny filosofie, s. 31.

¹¹⁶ DESCARTES, René. *Meditationes de prima philosophia: Meditace o první filosofii*. 3. vyd. Přeložil GLOMBÍČEK, Petr, přeložil MARVAN, Tomáš. Praha: OIKOYMENH, 2015. Knihovna novověké tradice a současnosti, s. 38–39.

¹¹⁷ AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci*. Svazek 1. Přeložila NOVÁKOVÁ, Julie. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 1950, s. 582.

vně působení postupujícího druhu času se bude primárně nacházet ve *věčnosti* či za ní. Ať již je ubíhající čas ontologicky rozdílnou podmnožinou nebo susedem věčnosti, Boží tvůrčový akt by v případě Platónovy zprávy vyžadoval disponování alespoň nějakým druhem jejich vzájemné metafyzické komunikace na horizontech věčnost-konečnost. *Věčnost* by z pohledu logiky i víry mohla být věčnou jistotou bez jakýchkoliv nejistot. Tento předpoklad ovšem odmítá český filosof Ladislav Klíma, který tvrdí, že *věčná nejistota* je podmínka volnosti a Boha, a jistota je *Nadjistotou* nad negací jistoty. Jistotu tedy musíme nejprve úplně odhodit, a tím mít alespoň jistotu zbavení se jistoty. Jistota je dle Klímy v pravdě, pravda je jistotou, ale i negací Boha, to znamená pravda je zároveň negací *věčné nejistoty* coby podmínky Boha.¹¹⁸ Možná částečně naznačuje cestu ven z této změti premis příhodná dialektická myšlenka Ludwiga Wittgensteina, že: „Sama hra pochybování předpokládá existenci jistoty.“^{119*} Hans-Georg Gadamer zmiňuje hru řeči, která nás potenciálně může vést k nalezení pravdy, a její funkci coby *děje* k porozumění světu, ale uvědomuje si, že sama hermeneutická zkušenost nestačí, slova a řeč jsou však často místem, v němž je nám umožňováno setkání s napovrch se deroucí pravdou, jsou spekulativním mediátorem, který ji, i na pozadí významu dějinného zření, umí zprostředkovat.¹²⁰ Jediným textem plně vyčerpávajícím hermeneutickou dimenzi je v očích Gadamera *kniha přírody*, sepsaná Bohem.¹²¹ Vyvstává úloha uchopit vrstvy *věčnosti* a *omezeného času* v roli pozadí či korelujícího součinitele s prostorem, kde se všechny myšlené premisy nacházejí, a jejichž hranice některé z premis napříč překračují, a zmapovat podstatu jejich působení na jistotu a nejistotu. Pokud hypoteticky věčnost znamená z hlediska času zastavení jeho posunu, a věčný čas znamená stabilní nezměrnost bytí a pokud si představíme Klímovu *věčnou nejistotu* jako podmínku Boha, potom je další variantou usuzovat, že ve věčnosti se nachází prvotní věčná pravda (věčná jistota) i její věčná negace (věčná nejistota) jako dialektický protiklad této *věčné jistoty*. *Věčná jistota* by mohla být nejen *věčnou pravdou* (věčnou neskrytostí), ale zároveň, za předpokladu vyvrácení pochyb o existenci Boha, i věčným *Bohem*. Při uplatnění Klímovy úvahy o nejistotě jako podmínce Boha a o pravdě ve smyslu jeho negace by v takové chvíli Bůh sice neměl už být, připusťme však, že se jedná o Klímův chybný předpoklad, a že Bůh není ničím podmíněn. Jako alternativa k Aristotelovu nehybnému hybateli a k řeckým i k některým dalším pohanským bohům, kteří žili ve stejném světě a času s lidmi a stýkali se s nimi, se nabízí třetí pojetí Boha alias věčné jistoty a pravdy, jen v jiném časovém prostoru,

¹¹⁸ KLÍMA, Ladislav. *Filosofické listy*. Praha: Herrmann a synové, 1993, s. 86–92.

¹¹⁹ WITTGENSTEIN, Ludwig. *On certainty*. ANSCOMBE, G.E.M., von WRIGHT, G.H., PAUL, Denis. Oxford: Basil Blackwell, 1969, s. 18e, 115, *The game of doubting itself presupposes certainty.

¹²⁰ GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda I*. Nárys filosofické hermeneutiky. Přeložil MIK, David. Praha: Triáda, 2020, s. 414–415.

¹²¹ GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda II*. Dodatky, rejstříky. Přeložil MIK, David. Praha: Triáda, 2011, s. 195.

kdy takový *Bůh, pravda* a *jistota* nejsou ve své věčné jednotě zcela bez pohybu *vně* postupu času, ale jsou mimo náš čas svým specifickým způsobem postupující, v rámci věčnosti *věčně-hybní* ve *věčné stálosti*, to znamená v jakémsi *věčném jino-pohybu, jino-zrání*. Jistota, Bůh, by se v takovém případě měnili kvalitativně jinou intencionalitou směřující k metamorfózám mimo naše ne-věčné chápání, to znamená k jiným druhům změn než k těm uvaleným na konečné jevy v dimenzích světa omezeného času. I věčné ideje by tak doznávaly svých věčných změn a tím by se jim nakonec i v tomto světě „dole“ svými změnami, i když jinak, neúplně podobal. *Věčná pravda* by jako *stabilizátor rovnováhy vesmíru* vyvažovala takové *jino-zrání* v Bohu, aby sama zůstala stejnou, a tím i on stejným věčným Bohem, stejně věčnou jistotou.

2.4. Zhroucení falešných jistot

Mají smysl jakékoliv subjektivní předpoklady, když sám Sókratés *věděl, že nic neví*? Odpověď zde nabízí Platón, zapisovatel a do jisté míry i spoluautor myšlenek svého učitele, které na nás doslova klíčí z jím zaznamenaných dialogů. Sókratés v nich *znovu poprvé neví* a *znovu ví*, když pravdu a odpovědi neustále hledá a zrcadlí ve spontánních, vždy nově myšlených premisách a otázkách. Samozřejmě, že se nám jednou i tato jistota znovunalézaného vědění může rozpadnout a zhroutit jako stavba z karet. Přes takto přiznaný náznak pesimismu Platónova nejvyšší idea dobra, jako předobraz dobra pozemského, člověka stále nepřestává doprovázet a navzdory progresivismem iniciované rozbředlosti původních paradigmat včetně konstruování nových realit, žije i v dnešním postmoderním světě, včetně naší představy Boha, které se tato idea tolik podobá, ve kterou věříme, nebo si její existenci alespoň upřímně přejeme, ať už jen z hlediska psychického zvládnání životní přítomnosti.

Falešné jistoty jsou *nejjistotami v převlecích*, hrouť se denně, jsou to naším přáním tvořené závoje na roli skutečnosti, hliněné nohy štěstí uhnětené množstvím prázdňě oslepujících „wow“ prožitků, které porcelánka času nestihla z jejich nicotnosti plnohodnotně vypálit a navždy vtisknout do matrice života, jsou objednanými plány, co se nikdy nevyplní, jistotami hrouťících se nápodob, a to i v jevech jako je láska, přátelství, samozřejmost bezpečí, vztahy a vzájemná důvěra v rodině, ale i pracovní a další smluvní vztahy založené na směně peněz, služeb, spolupráce či pomoci nebo na odměně a výkonu, kdy nejde primárně o spolehlivý pevný vztah plný důvěry, i když se smlouva stvrzuje na určitém médiu, fyzickém či elektronickém, které umí nést všechny informace, tedy i *falešnou jistotu*, co se kdykoliv zhroutí. Ověřme si proto raději na konkrétních jevech tezi problému *falešných jistot* vyskytujících se jako produkty lží v naší současnosti, i jako lživě obnovené vhledy historické. *Falešné jistoty* se například

explicitně objevují ve většině reklam (opakovaných klamech), v předvolebních slibech, ve válečných i politických propagandách, v oficiálních expertízách, které se v čase nepotvrdí, i přesto, že jsou jejich předpoklady marně nekriticky přijímané, hájené, a kroky z nich plynoucí prosazované. *Falešná jistota* připomíná dětskou kolébku beze dna, monografii o ničem, *vítězství nesmyslu silou přání*. V její prázdné podstatě působí na hraně pravdy a lži jakýsi *tlak pozérství*, množství deklarovaných zajištění navozujících nadmíru přesvědčení o úspěchu, a důvěra ve slova řečníků, jejichž zvuk dokáže přehlušit ontologickou skutečnost nekontaminovanou subjektivním chtěním. Ne nadarmo nalézáme v historii například mnohá vyvrácení omylů vojevůdců, kdy ne vždy aktuální převaha dostačuje k dosažení plánovaného cíle, pokud náhle narazí na odhodlání a silnější motiv a další okolnosti, jako je taktika, vliv prostředí, přítomných i absentujících jevů a postupu času, které převahu společným náparem oslabí a s ní spojenou *falešnou jistotu* vítězství naprosto zhroutí. Z pohledu fenomenologie jev zhroutení *jistoty* nemá negativní ani pozitivní, kladnou ani zápornou podstatu, je pouze změnou, přechodem v *nejistotu*. Ovšem následkem *zhroutení falešné jistoty* může být také znovu-upevněná *jistota opravdová*, která aspiruje na své znovu-vyjevení při *zhroutení falešných jistot*, zhroutených jak *náhodou*, tak *cíleně: přiměřenou zátěží*. Přiměřenost je zde zásadní, protože i přes očistnou funkci zbavení se *falešných jistot* by mohla zbytečně neúměrná zátěž mít nechtěné důsledky ve dvojím zhroutení v řadě, zaprvé ve zhroutení *falešných jistot*, a po chvilkové fenomenalizaci *jistot opravdových* by díky přetrvávající zátěži mohlo následně dojít i k jejich zhroutení. Pak již samozřejmě nastupuje *nejistota*. Jako příklad uveďme *falešnou jistotu* zamilovaného (Z), že ho objekt zájmu (OZ) nemiluje, posléze *zhroutenou* prvním vyznáním lásky od OZ, vedoucím postupně k opravdové *jistotě*, že ho OZ miluje. Ovšem OZ pomocí abnormálně zvýšené frekvence opakovaných vyznání „*miluji Tě*“ překračuje únosnou míru, a časem způsobí *zhroutení* této nabyté *jistoty* u Z. Nakonec u Z vytvoří novou *nejistotu*, zda a nakolik ho OZ skutečně miluje. Uhlídat zmíněnou *přiměřenou zátěž* opravdových jistot pomáhá člověku jeho *ἀρετή*, tato přiměřená zdatnost, cnost, spojenost s komplexností vesmíru, která je, jak vysvětluje Patočka, naším neměnným úsilím porozumění celku uplatňovaným z rozličných konkrétních situací.¹²²

2.5. Konec jistot skrze zrušení a zapomnění

Další možností konce jistoty je její *zrušení*. Nabízí se tu uvést výmluvný a křehkost jistot dokládající akt *zrušení zvyku*. Představme si Vánoce bez dáreků. Zažitý fenomén

¹²² PATOČKA, Jan, CHVÁTÍK, Ivan, KOUBA, Pavel. 2., vyd. *Péče o duši I*. Praha: OIKOYMENH, 2023, s. 33.

jistoty, že pod stromečkem pokaždé cosi zabaleného leží, a přitom jak jednoduše se dá přejít ke zničení této jistoty, jaká *hrozba dočasnosti* jistot se ve skutečnosti vznáší nad jevy nejen našich národně kulturních, někdy až stovky let děděných zvyků, i nad jevem pokračování tisíce let starého jazyka, když stačí takové fenomény jediným rozhodnutím, doslova lusknutím prstů, *zrušit*. Mnoho pro nás životně důležitých *jistot* se dá takto nenávratně zničit, a to jejich náhlým *zrušením* a následným *zapomněním*.

Zrušení jistoty může být *přímé* nebo *nepřímé*. Kupříkladu vlastní rozhodnutí Banky XY zavřít všechny pobočky a nevydávat vklady ruší dosavadní *jistotu* dostupných úspor klienta *přímo*. Jistota je zrušena rozhodnutím, i třeba jednoho z *účastníků* vztahu druhosledově *přímo*, to znamená rozhodnutím účastníka umožňujícího té samé *jistotě* primárních účastníků *vznik, existenci či trvání*. Obdobné rozhodnutí nařízené státní mocí by zde bylo také *přímým zrušením* ve smyslu jeho *přímých* dohledových i rozhodovacích pravomocí nad tímto vztahem, i když ne bez právních důsledků.

I postupná plíživá privatizace veřejného, všem občanům bezplatně dostupného zdravotnictví a privatizace dalších veřejných služeb by představovala *zrušení jistoty přímé* z důvodu *přímé* exekutivní, sociální a svrchované role státu. Výjimkou jsou státy již od svého vzniku existující bez zmíněné jistoty dostupnosti bezplatné lékařské péče, to znamená bez vtěleného solidárního vztahu přirozeně imanentního společenstvím *homo sapiens sapiens*, vztahu, který přispívá k přežití maximálnímu počtu členů na úrovni vlastní rodiny i vlastní pospolitosti se společnými počátky. Mezi zakladateli i zákonodárci mnoha států, které jsou touto výjimkou, pokud nebankrotovaly, případně pokud mají plno jiných údajně neodkladných, avšak zbytných výdajů, rozhodnutí o uzákonění zmíněné bazální jistoty pro vlastní občany podezřele absentuje. Oproti tomu *nepřímé* zrušení jistoty vyžaduje nepřímý, ve vztahu, ve kterém *jistota* vznikla, dosud nefigurující vlivový *element*, který jinou nečekanou intencí, vždy přes mezi-vztah, tuto jistotu ruší. Jako vzorový příklad *nepřímého zrušení jistoty* uveďme náhlým výskytem neendemického živočišného druhu ženetek levhartích¹²³ zrušenou *jistotu* konání každoroční mezinárodní technopárty, specificky pouze reprodukováné hudby, na okraji lesů chráněné krajinné oblasti, z důvodu přehryzaných kabelů ozvučovací techniky a jejich součástí zničených souvisejícími zkraty elektřiny, které útok zavlečených šelem způsobil.

Nejinak může být zmíněný výskyt zavlečených invazivních druhů v dlouhodobém výhledu činitelem dalšího, tentokrát *přímého zrušení jistoty*, konkrétně jistoty vyváženého fungování lokálního přírodního systému se zachováním původních druhů.

¹²³ ženetka levhartí (Genetta maculata) je africký živočišný druh, jedná se o hypotetickou situaci.

3. Analýzy interakce jevů a jejich významů

Rozlišení ontologie a gnoseologie je rozlišením chápání věcí mezi jejich jevením se, tak jak jsou samy o sobě, jak se ony jevy dávají k dispozici, a mezi jejich poznáním skrze subjektivní zkušenost. Analýzy interakce jevů a jejich významů nám poslouží ke zjištění, jak se jevy a jejich významy chovají za hranicí zvyklostního pohledu na ně, který se poznávajícímu jako první nabízí. Ludwig Wittgenstein k tomu poznamenává, že člověka občas přivede k přesvědčení o správnosti poznání jednoduchost či symetrie samotného náhledu, tehdy člověk inklinuje k tomu říci: "Takto to musí být."^{124*} S tím se dá určitě souhlasit, zároveň má smysl se podobným *zkratkám* lidského myšlení pokusit zodpovědně čelit.

3.1. Vypovídací hodnota modelových situací

Dále uvedené modelové situace vybrané k analýzám nejsou zdaleka jen myšlenkové konstrukty *in vitro*. Jejich reálný základ vychází z přímé logiky, obvyklé životní zkušenosti a myšlenkové i fantazijní kreativity člověka samotného, která dopomáhá k vykreslení vztahů, rolí, jednání postav a pochopení příběhu jako zprávě o přesahujících vlastnostech celků těchto modelových situací, konkrétních rozličných aspektech a logických vyvozeních, která se nám v neskrytosti nabízejí k promýšlení. Aplikováním transcendentální *ἐποχή* s následnou fenomenologickou redukcí vymežíme zkoumanou oblast. Dnešní kvantová fyzika přistupuje k výzkumu celkového makroskopického systému pro jeho složitost a neuchopitelnost také nevyhnutelnou dílčí izolací jednotlivých podsystémů, i když si je vědoma, že oddělením zkoumané části ztrácí společné vztahy s vnějším prostředím neboli *entanglements* – kvantově korelované provázané stavy systému dvou a více částic.¹²⁵ Kvantovým fyzikům nezbyvá jiná možná alternativa než získat alespoň tuto statistickou výpověď chování odděleného podsystému. Stejně jako v ostatních empirických vědách, pokud nemáme k pochopení světa a vesmíru, tedy úplného celku, k dispozici všechny dohlédnutelné i skryté, potenciální, třeba i zatím neexistující faktory, které ještě v takovém bezmezném bez známých hranic mohou nebo budou mít vliv, je jeho seriózní výzkum v zásadě nemožný. Tato vědecká pre-izolace části prostředí, jako by si přímo vzala za vzor Husserlovu fenomenologickou redukcí, která ovšem probíhá celá na úrovni myšlení,

¹²⁴ WITTGENSTEIN, Ludwig. *On certainty*. ANSCOMBE, G.E.M., von WRIGHT, G.H., PAUL, Denis. Oxford: Basil Blackwell, 1969, s. 14e, 93, *That's how it must be.

¹²⁵ KULHÁNEK, Petr. *Astronomie a fyzika: hledání*. Praha: AGA, 2022, s. 174.

což je její nesporná výhoda, je to současně velká výhoda celé filosofie jako vědy, jelikož do myšlených situací stále umožňuje připuštění jednotlivých dodatečných vlivů z uzávorkované vnější oblasti, aniž by pootevřela dosavadní neredukovanou zkoumanou část neřízenému zamoření znovupůsobením celkového vnějšího okolí, což by podstatně navýšilo počty vlivových faktorů na nedohlédnutelné maximum a znemožnilo tak nikoliv praktický výzkum jako v případě fyziky, ale překlenutí podobně zahlcené kapacity, také náhle vystavené neúnosnému počtu vjemů, i když v tomto případě jen překlenutí čistě hypotetickým zkoumáním, a to navzdory nesporné výhodě proveditelnosti potenciálních modifikací myšlené redukce zkoumané oblasti bez faktického narušení myšlenkově zvoleného vymezení nejen v našem povědomí o tomto prostoru, ale zejména bez narušení jevů na půdě reálného prostředí, kde změny již bývají, i kdyby jen působením jevu času, fyzicky nevratné.

3.2. Analýza situace A

Situace A

Zanalyzujme si nyní modelovou situaci *Pouštní studna* uchopenou v kontextu zahrnuté, neuzávorkované skupiny jevů a dohlédnutých předpokladů základních výchozích skutečností respektujících Husserlovu *ἐποχή* (zdržení se soudů).

Aplikujme jeho fenomenologickou redukci na jevy v dosahu námi zvolené oblasti zájmu a definujme si vybrané fenomény a premisy, účastníci se modelové situace A.

Účastníci se fenomény:

Žíznivý poutník, studna plná vody, ležící žirafa, hladový lev, veterinář, hydrobiolog, biologická matka hydrobiologa, Slunce.

Výchozí premisy předem definované pro situaci A (pro danou chvíli náhledu):

- 1) Lev je hladový
- 2) Poutník je žíznivý
- 3) Hydrobiolog je synem své biologické matky (předpoklad vylučuje eventuální záměnu dítěte s jiným po jeho narození)
- 4) Slunce svítí a hřeje

Výchozí premisy respektující Husserlovu *ἐποχή* neboli zdržení se soudů předem:

- 1) Neznáme nic o kvalitě vody ve studni
- 2) Neví se, zda ležící žirafa je živá, mrtvá, například otrávená, nedá se vyloučit, že předtím pila vodu ze studny, protože leží v její přímé blízkosti
- 3) Nevíme, jak spolu vycházejí hydrobiolog a jeho biologická matka
- 4) Nevíme, zda veterinář umí ošetřovat a léčit zvířata, pokud má s sebou potřebné vybavení, je zde i *morální nejistota výpovědi*: o diagnóze může ostatním i lhát
- 5) Nevíme, zda hydrobiolog umí provést rozbor kvality vody, pokud má s sebou potřebné vybavení, je zde i *morální nejistota výpovědi*: o kvalitě vody, zda je pitná, otrávená, může ostatním i lhát
- 6) Mimo předem definované předpoklady nevíme nic více o jednotlivých jevech, včetně varianty jejich přítomnosti pouze jako přeludů v atmosféře (jev zrcadlení mnohem vzdálenějších objektů – *Fata Morgana*)¹²⁶
- 7) Nevíme, zda lidé jsou místní, znalí dokonale prostředí, zda znají žirafu a lva jako živočišný druh, zda se s nimi již setkali například při čtení, ve filmu, ve vyprávění, ve škole, v ZOO. Mohou pro ně být neznámými stvořeními, neznámými tvory mohou být i lidé pro lva se žirafou
- 8) Ani zúčastnění lidé ani zvířata nemusí vědět k čemu je díra v zemi dobrá a mohli by projít kolem bez bližšího zkoumání, je ovšem pravděpodobné, že na rozdíl od člověka, zvířata umí vodu vycítit

Husserlova redukce není striktně determinující, není zcela neprostupná, hermeticky neuzavírá odhlédnuté jevy, a tak v zásadě svým uzávorkováním nebrání působení jakýchkoliv latentně také podstatných jevů, jejichž vliv sám Husserl považuje za stále přípustný. Po přehodnocení, kdykoliv během procesu, smí kterýkoliv další možný důležitý působící jev nebo jeho význam přece jen proniknout horizontem uzavření a zúčastnit se myšlenkového zření jevů a jejich vztahů v neuzávorkované oblasti zájmu.

¹²⁶ z italského: víla Morgana, jméno čarodějky původem z velšské mytologie, které se dostalo v 11. století spolu s Normany na Sicílii.

Zde jsou alespoň pro ilustraci uvedeny některé ze zbývajících jevů zůstávající po fenomenologické redukci *vně* zkoumané oblasti, avšak stále potenciálně mající možnost působit na zúčastněné jevy. Předpovědi generovaných významů od subjektů směrem k jevu zde nemá zatím smysl přiřazovat, pokud neproběhne přehodnocení jejich účasti a nedojde i k jejich konstituování v rámci *noezí* představujících spojovací tubusy všech poznávání vedoucích od poznávaných jevů, tedy dokud nedojde k přijetí *noezemi* zprostředkovaných *noemat* poznávajícími zřícími subjekty.

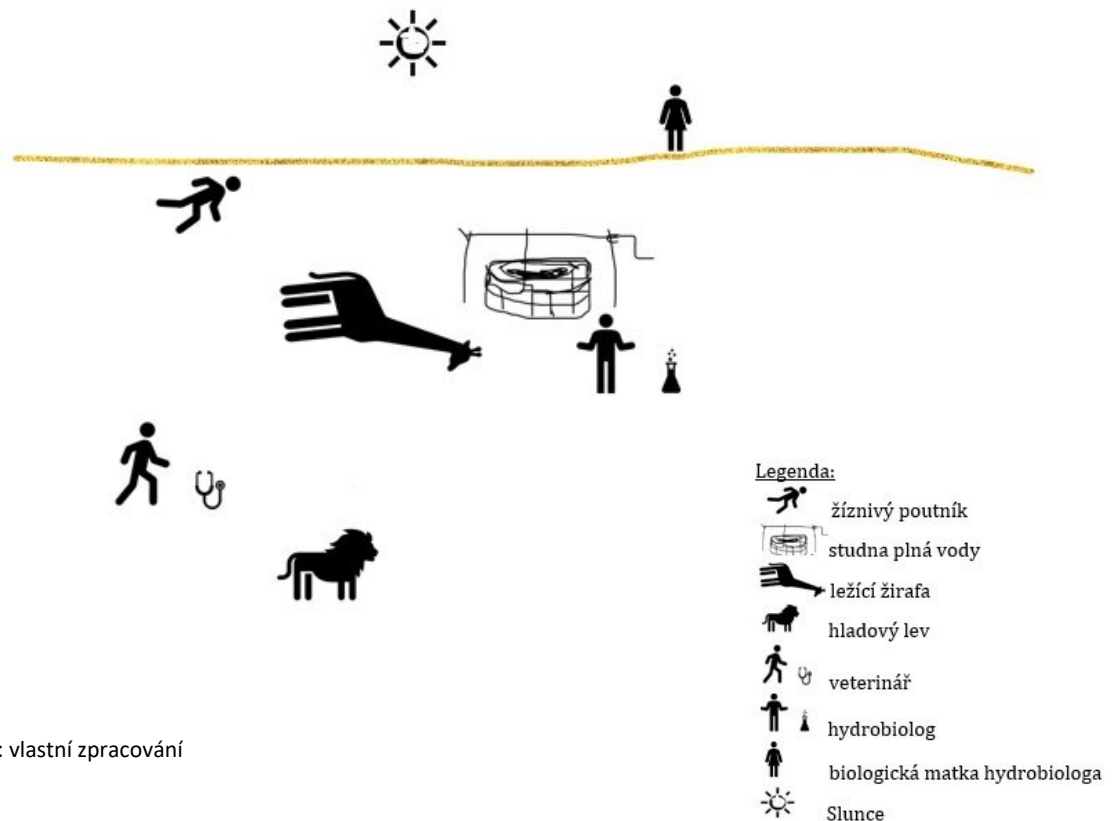
Některé z jevů, přeneseně vyjádřeno – „*vně*“ zkoumání, od kterých bylo odhlédnuto:

- ☞ Písek
- ☞ Bezvětrí
- ☞ Vítr
- ☞ Kosmické záření
- ☞ Bakterie
- ☞ a nesčetně mnoho dalších jevů

Předpokládané ontologické pozadí:

zároveň světlo a ne-světlo, bytný základ (ratio essendi) a nicota

Obrázek 7: Situace A

Zdroj: vlastní zpracování

Významy jevů ze záhlaví tabulky pro jevy uvedené vlevo v řádcích								
	Studna plná vody	Žízlivý poutník	Hladový lev	Ležící žirafa	Veterinář	Hydrobiolog	Biologická matka hydrobiologa	Slunce
Studna plná vody		úbytek vody, kontaminace nebo žádný význam	úbytek vody, kontaminace nebo žádný význam	úbytek vody, kontaminace nebo žádný význam	úbytek vody, kontaminace nebo žádný význam	úbytek vody, kontaminace nebo žádný význam	úbytek vody, kontaminace nebo žádný význam	možný úbytek vody, na světle ji více tvorů vidí
Žízlivý poutník	záchrana života, nebo nebezpečí	vědomí vlastního bytí	smrtné nebezpečí	nasycení, nebo varování před nebezpečím	přátelství, záchrana nebo ohrožení	přátelství, záchrana nebo ohrožení	nějaká paní, vztah dle nálady nebo obava o dostatek vody	zesílení žízně, možný úpal, vidí vše kolem
Hladový lev	záchrana života, nebo nebezpečí	ohrožení, nasycení, nebo žádný význam		nasycení, žádný význam, nebo nebezpečí	ohrožení, nasycení, nebo žádný význam	ohrožení, nasycení, nebo žádný význam	ohrožení, nasycení, nebo žádný význam	zesílení žízně, vidí kořist i vše kolem
Ležící žirafa	záchrana života (pokud žije) nebo nebezpečí	nebezpečí nebo možná záchrana	smrtné nebezpečí, pokud žirafa žije		nebezpečí nebo možná záchrana	nebezpečí nebo možná záchrana	nebezpečí nebo možná záchrana	zesílení žízně, pokud žije, vidí vše kolem
Veterinář	záchrana života, nebo nebezpečí	žádny význam, přátelství nebo ohrožení	smrtné nebezpečí	možná pomoc zvířeti, nasycení, či varování před nebezpečím	vědomí vlastního bytí	přátelství, záchrana nebo ohrožení	nějaká paní, vztah dle nálady nebo neutrální	zesílení žízně, možný úpal, vidí vše kolem
Hydrobiolog	záchrana života, nebo nebezpečí	žádny význam, přátelství nebo ohrožení	smrtné nebezpečí	nasycení, nebo varování před nebezpečím	přátelství, záchrana nebo ohrožení	vědomí vlastního bytí	biologická matka, radost nebo zklamání	zesílení žízně, možný úpal, vidí vše kolem
Biologická matka hydrobiologa	záchrana života, nebo nebezpečí	žádny význam, přátelství nebo ohrožení	smrtné nebezpečí	nasycení, nebo varování před nebezpečím	přátelství, záchrana nebo ohrožení	biologický syn, radost nebo zklamání	vědomí vlastního bytí	zesílení žízně, možný úpal, vidí vše kolem
Slunce	zřejmě žádný	zřejmě žádný	zřejmě žádný	zřejmě žádný	zřejmě žádný	zřejmě žádný	zřejmě žádný	
Shrnutí významu jevu ze záhlaví, typ a stav	Mnohovýznam, očekávaný nestabilní	Sebevýznam a mnohovýznam, očekávaný nestabilní	Mnohovýznam, očekávaný nestabilní	Mnohovýznam, očekávaný nestabilní	Sebevýznam a mnohovýznam, očekávaný nestabilní	Sebevýznam a mnohovýznam, očekávaný nestabilní	Sebevýznam a mnohovýznam, očekávaný nestabilní	Mnohovýznam, očekávaný nestabilní

Tabulka 1: Analýza modelové situace A: „Pouštní studna“

Zdroj: vlastní zpracování

Přistupme ke shrnutí významu jevu *Studna plná vody*, kde jsme dle výše navržené kategorizace (1.1.) určili, že se jedná o *mnohovýznam, očekávaný nestabilní*. Nyní učiňme jednoduchý experiment: uzávorkujme na chvíli jev *Slunce*, promysleme opět význam jevu *Studna plná vody* jen pro zbývající jevy bez jevu *Slunce*. Výsledkem je druh opačný: *význam shody, očekávaný nestabilní* (tabulka 2).

Význam pro jevy:	Studna plná vody
Studna plná vody	
Žíznivý poutník	záchrana života, nebo nebezpečí
Hladový lev	záchrana života, nebo nebezpečí
Ležící žirafa	záchrana života (pokud žije) nebo nebezpečí
Veterinář	záchrana života, nebo nebezpečí
Hydrobiolog	záchrana života, nebo nebezpečí
Biologická matka hydrobiologa	záchrana života, nebo nebezpečí
Shrnutí významu jevu ze záhlaví, typ a stav	Význam shody, očekávaný nestabilní

Tabulka 2: Analýza modelové situace A bez jevu *Slunce*, zvažované významy jevu „*Studna plná vody*“ pro ostatní jevy

Zdroj: vlastní zpracování

Je-li takový postup myšlení dobře veden a zvolené kategorizace mohou skutečně a ne jen teoreticky vysvětlovat fenomenologický obraz významů jevů, potom k ovlivnění významu nějakého jevu stačí velmi málo, a to pustit ze zřetele jeden z jevů původně zahrnutých do definované situace, který udržuje význam v jeho různorodosti, a tím změnit *mnohovýznam* na *význam shody*, což se dá, vnímáno prizmatem navržené kategorizace, a ve srovnání například s geometrií, přirovnat k obratu o sto osmdesát stupňů, tedy nejedná se o žádný bezvýznamný posun charakteristiky významu, nad kterým bychom se neměli pozastavovat. Z této nahlédnuté úvahy zároveň jasně vyvodíme druhý postulát, že tato citlivost ke změnám významů musí logicky fungovat i naopak, zde přidáním dosud nezahrnutého jevu *mnohovýznamu* do zkoumané oblasti, ve které vnímaný jev dosud reprezentuje pro všechny ostatní interagující i neinteragující jevy celkový sdílený *význam shody*. Specificky dialektické rozkročení samotného *významu shody* nebo *mnohovýznamu* způsobuje neobeznámenost s podrobnějšími charakteristikami, což jsou například kvalita vody a její možná zdravotní závadnost, tedy nejistota konečného významu z možných aktivních či pasivních interakcí vzhledem k jevu subjektu, a to i ohledně významu směrem k dalším zúčastněným jevům. Z toho důvodu tato nejistota, různorodost, která se vklíní do významu jako jeho součást, je v popisu významů vyjádřena spojkou *nebo*, čímž význam

neztrácí na své celistvosti pro nedostatek podrobnějších specifikací, ani jím není nijak znevýhodněn, neutralizován, jen reflektuje obsažený dualismus nejisté jistoty významu jako takového. U rozumového myšlení Kant nachází a nazývá takový nerozhodnutý výsledný rozpor *antinomií čistého rozumu*, fenomén již Zénónem z Kitia anticipovaný jeho *aporiemi*. Kant u takto rozporných syntéz nalézá vliv jednostranného zdání transcendentálního paralogismu a přirozené antithetiky lidského rozumu a případné rozhodnutí se pouze pro jedno tvrzení a nespravedlivé ignorování druhého považuje za smrt zdravé filosofie, samotný vzdor antithetiky nazývá *euthanasií čistého rozumu*.¹²⁷ Významy samotné jsou více a pravdivěji metafyzického původu, doplňkově rozumového, ontologicky dané samotnými vztahy a interakcemi mezi jevy (a jejich významy) bez apriorní nutnosti uchopování rozumem. Je na místě se domnívat, že ve shodě s Démokritovou realitou věci nezávislou na vědomí bude identicky nezávislý na vědomí i její *význam*. Ne tak u Fichte, podle kterého je realita vytvářena *obrazotvorností*, v níž samotné žádnou realitu nenajdeme, tu přes uchopení v rozvažování najdeme až ve vědomí. Fichte přiznává, že nevíme, jak se do vědomí dostává.¹²⁸

3.3. Analýza situace B

Situace B

Ve více agregované formě si nyní zanalyzujeme také významy obsažené v modelové situaci *Hombre* pro niž je nám zdrojem příběh stejnojmenného filmu¹²⁹ z roku 1967 s Paulem Newmanem v hlavní roli natočený na motivy novely Leonarda Elmora¹³⁰ vydané poprvé roku 1961, které se film svými dialogy do značné míry věrně drží. Rozbor opět uchopme v kontextu zahrnuté, neuzávorkované skupiny jevů a dohlédnutých předpokladů základních výchozích skutečností respektujících Husserlovu *ἐποχή* (zdržení se soudů). I zde aplikujme fenomenologickou redukci na jevy v dosahu námi zvolené oblasti zájmu a definujme si vybrané fenomény a premisy účastníci se modelové situace B.

¹²⁷ KANT, Immanuel, KUNEŠ, Jan a SOBOTKA, Milan, ed. *Kritika čistého rozumu*. Druhé, upravené vydání. Přeložil LOUŽIL, Jaromír. Praha: OIKOYMENH, 2020. Knihovna novověké tradice a současnosti, s. 292–293.

¹²⁸ FICHTE, Johann Gottlieb. *Základ všeho vědosloví jako rukopis pro vlastní posluchače*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Knihovna novověké tradice a současnosti, s. 125–126.

¹²⁹ *Hombre*. [film]. Režie RITT, Martin. USA: 20th Century Fox, 1967.

¹³⁰ ELMORE, Leonard. *Hombre*. Orion, 2017.

Účastníci se fenomény:

Místní lovec schopný přežít (SP) v nehostinné vyprahlé krajině, skupina lidí neschopná přežít (NP) v nehostinné vyprahlé krajině, vyprahlá krajina (VK), bandité jdoucí po penězích (BJPP), peníze (P), bandity zajatá manželka (MKA) člena skupiny neschopné přežít, který má peníze, její bohatý manžel (BMEL) coby člen skupiny neschopné přežít.

Výchozí premisa v podobě vývojových událostí vedoucích k situaci B (pro agregovaný náhled):

- 1) Místní lovec a skupina neschopná přežít jsou v dostavníku přepadeni bandity, kteří odvádějí ženu bohatého člena skupiny do zajetí, ta následuje jejich vůdce v domnění, že peníze skončí u něj
- 2) Kromě této zajaté manželky se ostatním podaří utéci, skupina se v pudu sebezáchovy snaží držet zkušeného lovce přes jeho nezájem o ně
- 3) Bandité zjišťují, že peníze jsou stále s uprchlou skupinou a pronásledují ji
- 4) Obklíčí lovce i skupinu u starého dolu a navrhují jim směnit peníze za manželku bohatého člena skupiny, kterou bandité drží v zajetí, začínají ji přivázanou na slunci mučit horkem

Výchozí premisy respektující Husserlovu *ἐποχή* neboli zdržení se soudů předem:

- 5) Nevíme, co pro jednotlivce znamená jev peněz. Bandité mohou dlužit, být sami vydírání, uplacení, i jinak motivováni
- 6) Nevíme, co pro jednotlivé účastníky znamená jejich vlastní život a co pro ně znamená život toho druhého

Některé z jevů, přeneseně vyjádřeno – „*vně*“ zkoumání, od kterých bylo odhlédnuto:

- ✂ Jména a další charakteristiky všech postav
- ✂ nesčetně mnoho dalších jevů

Předpokládané ontologické pozadí:

zároveň světlo a ne-světlo, bytný základ (ratio essendi) a nicota

Rozbor závěru situace B včetně posouzení aspektu významu z pozice *axiologie*:

Místní lovec je odkazováním skupiny na vyšší morální křesťanský princip, který má mít člověk k člověku, postupně dohnán k obětování nejprve sil navíc vynaložených k péči o mnoho lidí nad původně nutné vypětí sil v rámci vlastní soběstačnosti, až k obětování svého života pro záchranu amorální bohaté dámy, která dala zjištěně přednost veliteli banditů před vlastním mužem, a nad kterou již zlomil hůl její stejně amorální manžel, když ji nechává útrpně umírat, aby nepřišel o své peníze. Lovcova šlechetná oběť mučednického typu navozuje otázku po axiologickém aspektu smyslu a významu fatální sebeoběti pro blaho nemorálních, zbabělých, ale jiné soudících jedinců, kteří by ovšem sami v drsné přírodě a v dané situaci nepřežili bez pomoci těch, které kritizují a hecují k aktivitě. Lovce nakonec podléhá morálnímu apelu skupiny, a zajatkyň, kterou ani její vlastní manžel nehodlá vykoupit ze zajetí, se pokusí zachránit. Na svoji šlechetnost doplácí, bandité ho zastřelí, i když se mu podaří je zlikvidovat také a celou skupinu cestujících zachránit. Vypravěč příběhu a zároveň člen skupiny po pohřbu lovice ještě na závěr románu těmito frázemi přemítá: „Učinil, co cítil, že se musí udělat. Přesto, že to znamenalo zemřít.“^{131*}

Situací tvořený postupný logický vývoj *významu vztahů jevů* popsaný vyplývajícími implikacemi jak premis, tak reálného vývoje:

Počáteční přirozená predikce 1	$\boxed{SP \cap VK \rightarrow PŘEŽITÍ SP}$
Počáteční přirozená predikce 2	$\boxed{NP \cap VK \rightarrow SKON NP}$
Reálný vývoj situace	$(NP \wedge SP) \cap VK \rightarrow PŘEŽITÍ (NP \wedge SP)$
Přirozená predikce	$\neg P \rightarrow \neg BJPP$
Reálný vývoj situace	$(BMEL \wedge P) \subset (NP \wedge SP) \cap VK \rightarrow OHROŽENÍ NA ŽIVOTĚ OD BJPP$
Přirozená predikce	$(\neg BMEL \wedge \neg P) \subset (NP \wedge SP) \cap VK \rightarrow PŘEŽITÍ (NP \wedge SP)$
Přirozená predikce	$\neg P \rightarrow PŘEŽITÍ$
Reálný vývoj situace	$\boxed{(BMEL \wedge P) \subset (NP \wedge SP) \cap (VK \wedge BJPP \wedge MKA) \rightarrow SKON SP \wedge PŘEŽITÍ NP}$

Zúčastněné jevy:

místní lovec schopný přežít (**SP**) v nehostinné vyprahlé krajině

skupina lidí neschopná přežít (**NP**) v nehostinné vyprahlé krajině

vyprahlá krajina (**VK**)

bandité jdoucí po penězích (**BJPP**)

peníze (**P**)

bandity zajatá manželka (**MKA**) člena skupiny neschopné přežít, který má peníze

její bohatý manžel (**BMEL**) coby člen skupiny neschopné přežít

Docházíme k nesouladu počátečních přirozených predikcí významů vztahů jevů založených na zásadním rozdílu charakteristik uvažovaných vztahů jevů ve smyslu

¹³¹ ELMORE, Leonard. *Hombre*. Orion, 2017, s. 168, *He did what he felt had to be done. Even if it meant dying.

schopnosti vlastního přežití jevů SP a NP v nehostinných podmínkách, a totiž k nesouladu při konfrontaci predikce s konečným reálným vývojem situace, jímž je zde naprostý opak predikce.

Posouzení vybraných významů jevů vyplývajících z analýzy situace B:

Význam jevu *fatální sebeoběť pro blaho nemorálních jedinců* je *mnohovýznam*, a to v *nefyzické* formě typ *očekávaný*, stav *nestabilní* – intencí význam slouží za příklad budoucím generacím již morálních lidí (pokud jako příklad skutečně zapůsobí, což není jisté) v působení vlivu zanechané výpovědi o tomto jevu. I u staršího dosud amorálního člověka alespoň cnostné stáří je ještě možné, i naopak. Pro čistě *fyzickou* formu *sebeoběti* převažuje typ *očekávaný*, stav *stabilní* – znamená ztrátu dobrého a schopného jedince pro lepší morální soužití současné i příští společnosti, avšak v subjektivním vnímání může být význam jevu někomu lhostejný, měnit se, neznamenat nic, úlevu, lítost, odpuštění, či význam již není, pokud sám zaniká spolu s jevem, anebo zůstává *nestabilním* navzdory završení existence jevu z hlediska fyzického konce pozemského bytí. Význam jevu *morálnost* zjevně nesouvisí s materiálními statky ani s náboženstvím. Jde opět o *mnohovýznam*, z důvodu odlišných morálek na úrovni rozdílných kultur, osobních zvyklostí a motivů, i z dalších důvodů je to typ *očekávaný*, stav *nestabilní*.

3.3.1. Minima esence humanismu a její význam shody

Z rozsáhlého podhoubí axiologického aspektu *mnohovýznamu* jevu *morálnost* zaznívá implicitně otázka, zda existuje něco, co by odlišné morálky na úrovni rozdílných kultur mohlo spojovat, jakési sdílené etické jádro činící veškerou rozdílnost soudržnou. Jako jedno z možných pojetí ve smyslu jeho uplatnění se nabízí onen *apel většiny* na očekávané konání a zároveň *faktor individuálního rozhodnutí*. Rozdíl přetrvává v konkrétním přispění každého jednotlivce jeho dílčím konáním směřujícím k nápravě, v plném využití dostupných možností, které neznamenají přímou fatální sebeoběť, a které by svým vykonáním ušetřily život jiného souputníka schopného nápravného činu pouze za tuto nejvyšší cenu. Například Franz Brentano o přiměřenosti cíle a prostředků z hlediska etické volby většího dobra říká: „Z *preferování* má jedno mravní charakter, zatímco ostatní je postrádají.“¹³² Heroické paradigma vystavěné vypravěčem příběhu

¹³² BRENTANO, Franz. *O původu mravního poznání*. Přeložil HARTL, Miroslav. Praha: Naše vojsko, 1993, s. 72.

filmu *Hombre*, a zároveň člověkem, který selhal v jemu svěřené úloze hrdinu krýt druhou zbraní ze zálohy, se tak hrouť, a protože selhal i přítomný manžel mučené dámy, i když měl peníze na její záchranu, je zřejmé, že apel většiny na morální povinnost lovce zasáhnout v tomto případě Brentanem uvedený *mravní charakter* postrádá. Ovšem lovcovo rozhodnutí nenaplnuje ani Nietzscheho sebezáchovný imperativ přírody coby stádní poslušnosti zajišťující přežití, ani představu morálky oscilující mezi vůlí k moci panské a moci otrocké včetně nové morálky věčného návratu téhož bez vin a špatných svědomí. Lovcova svobodná volba, přes vyčítavé pasivní očekávání ostatních, se možná blíží k mírněnému poslání dravce, k vůli filosofů k odpovědnosti, až k morálce sebe-překračované ve tvoření, jejíž druhou stranou je ničení, jak k Nietzscheho tezí uvádí Miloslava Blažková v *Dějínách etických teorií od Kanta po pragmatismus*.¹³³ Samozřejmě až po odstranění povrchové vrstvy těchto tezí akcentující dialektičnost pozůstatků egoistických protisil zmíněných Friedrichem Nietzsche. Takto egem nepřepjatá morálka se již projevuje vrozeným vnímáním hranice *akceptovatelné míry*, tímto plodem Kantova mravního kategorického imperativu, původním plodem v různých podobách podle kultur, avšak a priori přítomným a všemi lidmi v jeho niterné formě sdíleným, alespoň v základní minimě, minimě *esence humanismu*. Je to minima, která se může blížit až nepatrnosti, ovšem sdílení jejího *významu shody* je důležitější svojí univerzální přítomností.

3.4. Výroková sumarizace dohlédnutých zákonitostí

Výsledky myšlenkových analýz modelových případů jako schémat zastupujících reálný svět nám ozřejmují chování *významů jevů* a jejich vztahů včetně implikací vzájemných genezí významů a umožňují nám dojít k odpovídajícím *logickým výrokům* postihujícím společnou zákonitost jevů, významů jevů a geneze nových významů jevů, a to v následujícím znění:

Existuje alespoň jeden jev α nebo význam jevu α , pro který platí: jev α nebo význam jevu α v průniku s jevem φ nebo s významem jevu φ nebo s prostředím jevu φ , implikuje nový význam jevu φ .

$$\exists [P_\alpha \vee M(P_\alpha)] : [P_\alpha \vee M(P_\alpha)] \cap [P_\varphi \vee M(P_\varphi) \vee E(P_\varphi)] \rightarrow NM(P_\varphi)$$

¹³³ BLAŽKOVÁ, Miloslava. *Dějiny etických teorií od Kanta po pragmatismus*. Praha: Karolinum, 2020, s. 121–135.

Pokud jev je schopen vnímat sebe sama, mimo významů přisuzovaných mu jinými subjekty, potom si také ještě může přisuzovat, ať vědomě nebo podvědomě, svůj sebe-význam. Pro dokončení celkového obrazu chování významů jevů, přidejme tedy *druhý logický výrok* (pro jev φ coby zástupce konkrétního jevu):

Jev φ vědomý si sám sebe implikuje nebo neimplikuje svůj sebe-význam.

$$\left(SAP_{\varphi} \rightarrow SM(P_{\varphi}) \right) \vee \neg \left(SAP_{\varphi} \rightarrow SM(P_{\varphi}) \right)$$

Výroky platí i pro jev osamocený, tedy pro jev bez žádného dalšího jiného existujícího jevu, což je v negativním fenomenologickém vyznění jev nicoty rozprostírající se kolem daného jevu, a nicota, jako kterýkoliv jiný možný okolní jev, implikuje význam jevu, třeba i žádný. Primárně žádný význam generuje nicota obklopená nicotou, pro úplnost dualistického pojetí *jev-význam* a vzájemné interakce zde tedy máme *žádný jev-žádný význam* případně *nenicotný jev-nenicotný význam*. Opakem spolu-jevených fenoménů *nicota-nicota* je *veškerá nenicotna-veškerá nenicotna*. Navíc jev již nemusí existovat, ale jeho význam může nadále v prostoru přetrvávat a naopak, tedy je možné mít duality *žádný jev(nicota)-nenicotný význam* či *nenicotný jev-žádný význam(nicota)*.

V tom případě je zjevné pro jakýkoliv jev (zde pro jev φ), že:

Po skončení existence jevu φ může jeho význam nadále v prostoru přetrvávat a naopak.

$$\left(\neg P_{\varphi} \vee P_{\varphi} \right) \wedge \left(\neg M(P_{\varphi}) \vee M(P_{\varphi}) \right)$$

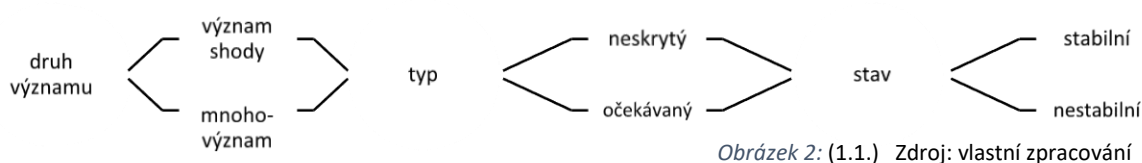
a zároveň o jakémkoliv jevu, který si je vědomý sám sebe (zde o jevu φ) platí:

Sebe-význam jevu končí s koncem jevu, ale jev nekončí s koncem sebe-významu.

$$\left(\neg SAP_{\varphi} \rightarrow \neg SM(P_{\varphi}) \right) \wedge \neg \left(\neg SM(P_{\varphi}) \rightarrow \neg SAP_{\varphi} \right)$$

Závěr

Počáteční úvahy i následné rozbory modelových situací potvrzují odůvodněnost Husserlova nabádání k největší obezřetnosti ve vztahu k termínu *význam*, když dále rozkrývají zatíženost významů mnohoznačností, často zastoupenými i Kantovou antinomií čistého rozumu. Význam jevu je intencionálně mnoho-subjektivní. Současnou fenomenoložku Karin Dahlbergovou tato skutečnost přiměla k přisouzení strukturám základních významů konkrétních jevů schopnost definování podstat těchto jevů. Ze zde promyšlených situací se však spíše ukazuje, že podstatou jevu je existence jevu sama o sobě, jakási vnitřní pravda jevu v poměru s tím, jak je význam jevu případně implikován, neimplikován jinými vnějšími jevy a jejich významy. Jev totiž není nutně nositelem významů, které by ho pravdivě určovaly. Významy jevů i jevy samotné jsou v prostoročasu trvale vystaveny eventuálním modifikacím, vzájemným interakcím, a to až do zániku samotných jevů nebo významů. I pokud jev již neexistuje, jeho význam může nadále v prostoru přetrvávat a měnit se. Význam pseudo-jevů, narozdíl od jejich neexistence již potenciálně skutečný, dokáže být okolním jsoucnům reálně vlivnější, a pokud ne kladný, i nebezpečnější než umělý jev samotný. Člověk a někteří další živí tvorové jsou, v míře, která je jim umožněna, příkladem jevu, který nejen svůj, ale i významy ostatních jevů, pokud se tak rozhodne učinit, aktivně hledá nebo významy přímo do jevů ve svém vědomí nově vkládá, a to případně i se změnou vnímání takových jevů, se změnou jejich použití či vytvořením nových jevů dosud pouze myšlených. Takové *novo-jevy* (např. nový nástroj, lék, hudební dílo) vznikají intencí objevování nebo šťastnou (ne u vyvíjení nových nemocí apod.) náhodou při činnosti i interakci fenoménů a jejich významů za působení *bytí* coby ontologického pozadí včetně otisku prostředí (Husserlův *Lebenswelt*). Práce vychází vstřícně Husserlovu požadavku na zvláštní odlišení významových kategorií, a to zvolením alespoň elementární kategorizace:

Obrázek 2: (1.1.) Zdroj: vlastní zpracování

Význam shody je shoda všech účastníků se subjektů na stejném významu konkrétního jevu nebo významu určité skupiny jevů ve vztahu k těmto subjektům. *Mnohovýznam* je rozrůzněností vnímaného významu množstvím zainteresovaných subjektů na nejméně dva různé významy či na podobně vysoká množství (jako je vnímajících subjektů) různých významů téhož vnímaného jevu, případně vnímané skupiny jevů. Význam zde byl rozlišen na typ *očekávaný* nebo *neskrytý* ve stavu *stabilním* nebo *nestabilním*, kde typ *očekávaný* a stav *nestabilní* vyjadřují nejistý charakter významů, u nichž může dojít

ke změnám. Typ *neskrytý* je typem *přímého spojení významu či více významů s pravdou*. Je důležité zmínit pravidlo posuzování typu významu, kdy *již jeden neskrytý význam* (jediné propojení s pravdou) vyžaduje označení celého *mnohovýznamu* typem *neskrytým*. Otázka vhodnosti volby obecnější roviny nové kategorizace, nechť je plně ponechána jejímu praktickému využití i budoucí kritice vzešlé z dalšího bádání.

Z uskutečněných analýz, ve smyslu promyšlených variant a charakteristik prostředí a vzájemných vztahů významů jevů se nabízí pochopení, že naše subjektivní poznání významu jednoho nebo významu skupiny jevů, tak jak se nám zjevují v rámci společného prostředí a času, nebo z jejich prostoročasu do našeho v případě, že tyto jsou různé, je generováno, formováno, upřesňováno, ovlivňováno, posouváno, zamlžováno, mařeno, skryto nebo úplně změněno působením dalších okolních jevů a jejich významů, a to i velmi vzdálených. Zkoumané situace mění parametry, obsazení, i úhly náhledu na jevy ve vymezených oblastech, analýza situace B (3.3.) navíc zvažuje i význam jevu *morálnost* a s přihlédnutím k etickým perspektivám Brentana, Nietzscheho a Kanta se zabývá otázkou možného nalezení všemu lidstvu *společného etického jádra* včetně ideálu *mravního charakteru preferované volby*, i když v rámci axiologických rozdílů kultur se jeví být dostupnou pouze jakási *minima esence humanismu*. Může se blížit až nepatrnosti, přesto sdílení jejího *významu shody* je důležité svojí univerzální přítomností, svým křesáním dobra. Zachycené podoby komplexnosti jevů a jejich významů v rámci zkoumaných modelových situací umožnily vyvodit *logické výroky* (3.4.) shrnující společné zákonitosti interakcí jevů, významů jevů a geneze nových významů jevů následovně:

- 1) *Existuje alespoň jeden jev α nebo význam jevu α , pro který platí: jev α nebo význam jevu α v průniku s jevem φ nebo s významem jevu φ nebo s prostředím jevu φ , implikuje nový význam jevu φ .*
- 2) *Jev vědomý si sám sebe implikuje nebo neimplikuje svůj sebe-význam.*
- 3) *Po skončení existence jevu může jeho význam nadále v prostoru přetrvávat a naopak.*
- 4) *Sebe-význam jevu končí s koncem jevu, ale jev nekončí s koncem sebe-významu.*

K tomu, z pozice paradigmatu Démokritovy teze nezávislosti realit věcí (jevů) na vědomí (2.2.) a z provedeného promyšlení vztahů významů (3.2.; 3.3.) lze tvrdit:

- 5) *Skutečná existence významů jevů nevyžaduje, aby si jich byl vědom jakýkoliv okolní subjekt, a to včetně jevů samých.*

Podkapitola o vnímání a definicích času je zásadním přiblížením se pochopení celkového obrazu prostředí včetně prostoru, ve kterém se jevy a jejich významy vyskytují. Prostor je potencií pohybu, stejně tak čas, který doprovází různé jevy zároveň i odděleně, a jeho posun sám připomíná pohyb. Čas se projevuje jevy, kdy se od zrození do svého zániku vše živé i neživé hýbe, spočine, dýchá, mrzne, hoří, mění, roste, teče, chřadne, schne, odkvétá, rozpadá atp. Neodmítneme-li a priori přesvědčení starých Mayů o průbězích času coby projevech božství, je stejně představitelné, že právě prostřednictvím času je jev Boha stvořitele ve světě jevů a jejich významů, do nějaké míry *zjevovaně* přítomný. Možnou souvislost spojení *bytí* s konečným časem se text pokusil ověřit z premis vztahu oduševnělého jsoucna s měřitelným časem, a z teze ontologické difference. Uskutečněná logická dedukce vyústila v soud v podobě odmítnutí možné spojitosti *bytí* s konečným časem. (1.2.) Následné zamyšlení se nad významem zkušenosti s vesmírnými tělesy, se světlem a tmou pro měření času, kdy čas měříme porovnáváním pohybů těchto jevů, zároveň vede k přesvědčení, že *věčnost lze zpřítomnit*, pokud ji chceme pocítit alespoň přibližně takovou jaká je, *klidem vůči klidu* nebo *pohybem* vůči druhému, identickému *spolupohybu* ve stejném směru.

Zamyšlením se nad čtyřmi příklady pohybů, dvěma blízko planety a dalšími na planetě, která působí na okolní prostor svojí gravitační silou, tedy se zřetelem ke speciální teorii relativity, pokud neuvažujeme namísto o Newtonově o Verlindeho gravitaci ve smyslu efektu *entropie*, je možné konstatovat, že jevy bližší povrchu vesmírných těles nebo jevy dlouhodobě se pohybující velkou rychlostí se pohybují zpomalenější delší trajektorií pohybu a pomaleji degradují než ostatní jevy. I živá jsoucna v takové zpomalenější trajektorii pohybu pomaleji stárnou než ostatní živá jsoucna. Fenomén času a prostoru, včetně formy dynamického vakua o nejmenší možné hustotě částic (ve fyzice jde o znovu-uznání *éteru*), je přirozenou podstatou všeho – coby *umožnění pohybu* a zároveň *umožnění vyskytování se fenoménů* včetně *geneze jejich významů*. Skutečnou definici, důkaz, rozbor, vysvětlení, co je vlastně jev času, vedle popisu jeho projevů a druhů jeho měření, však lidstvu dosud nepřinesl žádný z vědních oborů. Otázka času, který každý měří, se kterým se počítá, tedy stále zůstává nezodpovězená. Jevy jistoty i nejistoty zkoumané ve druhé kapitole jsou jevy dialekticky opačné, a pokud jsou vůlí subjektu stvořené, z jeho rozhodnutí zároveň vznikají nebo se hroutí. Takovými jistotami jsou i jistoty transcendentálně uvěřené, například existence Boha. Málo jistot je axiomaticky trvalých, často platí pro omezenou oblast fenoménů a mění se. Jistota v nejistotě neustále prodlévá v čekání na jakýkoliv subjekt, který svou emocí a vírou tuto jistotu pro sebe rozezná. Například jistota opakujícího se tónu, zvuku v hudební skladbě pro člověka, jenž této skladbě naslouchá. Všechny jistoty svými projevy i charakteristikami zcela odpovídají průběhu Popperovy verifikace vědeckých tvrzení. I jistota stejně jako platná verifikace trvá pouze do prvního případu potvrzené

falzifikace, to znamená u jistoty do prvního potvrzeného znejistění. Ukazuje to na *totožnost jistoty s pravdou*. Náhodou nebo *přiměřenou zátěží* dochází ke zhroucení *falešných jistot* a často k odkrytí *opravdové jistoty* do té doby nezřejmé. Přiměřenost je zde ontologicky zásadní, je možné, jak setrvávat u zkušenosti opakování falešných jistot, tak lze zároveň dospět znovu ke zhroucení té opravdové větší, nově objevené jistoty, jestliže ji neadekvátně silně testujeme, neustále podrýváme, zatěžujeme přespříliš nebo se ji my sami nyní rozhodneme jednoduše *zrušit*. I když jistotu nelze zrušit zcela, lze dosáhnout maximy jejího zrušení popsané českým filosofem Ladislavem Klímou jako nadjistota ve smyslu jistoty zbavení se jistoty. Ten samý filosof považuje za jistotu pravdu i pravdu za jistotu, tedy jeho teze koreluje s tím, co se nabízí při srovnání verifikace a falzifikace vědeckých pravd s charakteristikami jevu jistoty, že se tu jedná o jeden a tentýž jev, a že nalézt *pravdu* znamená nalézt *jistotu* – a nalézt *jistotu* znamená nalézt *pravdu*, na jejíž ideji neochvějně spočine náš *duševní zrak*. Jistota se tedy prolíná s pravdou, které staří Řekové říkali ἀλήθεια, neskrytost, kde ἄ představuje zápor a slovo λήθη řeku zapomnění, z níž pijí duše mrtvých, aby zapomněly na svůj pozemský život. Přijetí Klímovy teze, že jistota je pravdou, spolu s akceptováním role Bolzanova duševního zraku pro rozpoznání pravdy jako jistoty, které se v antické tradici duše po smrti v podstatném rozsahu zbavují zapomněním, nám logicky krystalizuje v paradigma, že této jistoty, pravdy, tak jak je pochopitelná člověkem, lze dosáhnout již na úrovni pozemsky žijících duší. Opravdová jistota, která je pravdou, má zřídlo v nevyhnutelnosti, vychází z bytného základu (ratio essendi) nikoliv z koherence. Obě nelze zrušit zcela. Klíma pro takto upevněnou jistotu nabízí již zmíněný pojem *nadjistota* a *věčnou nejistotu* uvádí jako podmínku Boha. Práce formuluje východiska zbavující Boha této podmíněnosti, a předložením hypotézy *jednoty nepodmíněného věčného Boha, věčné pravdy a věčné jistoty* mu tím navrácí božskou autonomii. Představená hypotéza Boha nejen osvobozuje, ale i oživuje, rozhýbává z jeho strnulosti, když připouští, že Bůh s jistotou tu nejsou ve své věčné jednotě zcela bez pohybu vně postupu času, ovšem ve srovnání s konečným světem se mění kvalitativně jinou intencionalitou směřující k metamorfózám mimo naše nevěčné chápání a *věčná pravda* jako *stabilizátor rovnováhy vesmíru* vyvažuje onen zvláštní pohyb, jino-zrání v Bohu, aby sama zůstala stejnou, a tím i on stejným věčným Bohem, stejně věčnou jistotou (2.3.). *Jistotě*, že je Bůh, se přibližuje *Rgvéda* v hymnu CXXIX. *stvoření*, kdy umísťuje k nebytí existence i neexistence do počátečního nic *Jednu Věc* bez dechu, dýchající vlastní přirozeností (2.1.). Je to *jisté*? Byl to dech, sám o sobě? Intence pohybu dýchání, ἀρχή¹³⁴ *Pra-dechu*? *Nejistota* přináší otázku a jí vyvolaná odpověď má schopnost generovat *jistotu*. Nuže, ptejme se na svět, ptejme se jinak... novými větami, nebudou-li neuctivě prýštit z absence respektu k dosavadnímu vědění.

¹³⁴ řec. „počátek (pralátka)“.

Seznam použité literatury

ARISTOTELÉS, MRÁZ, Milan a NETOPILÍK, Jakub. *Člověk a příroda*. Přeložil KRÍŽ, Antonín. Praha: Svoboda, 1984.

ARISTOTELÉS. *Fyzika*. Přeložil KRÍŽ, Antonín. Praha: Rezek, 1996.

ARISTOTELÉS. *Kategorie*: řecko-české vydání. Přeložil HEJLEK, Jiří, přeložil HAVLÍČEK, Aleš, přeložil JINEK, Jakub. Praha: OIKOYMENH, 2018, Knihovna antické tradice.

ARMSTRONG, A. H., ed. *Filosofie pozdní antiky: od staré Akademie po Jana Eriugenu*. Druhé, opravené vydání. Přeložil POKORNÝ, Martin. Praha: OIKOYMENH, 2020. Dějiny filosofie.

AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci*. Svazek 1. Přeložila NOVÁKOVÁ, Julie. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 1950.

BLAISE, Pascal. *Pensées and Other Writings*. Translated by LEVI, Honor. New York: Oxford University Press, 2008.

BLAŽKOVÁ, Miloslava. *Dějiny etických teorií od Kanta po pragmatismus*. Praha: Karolinum, 2020.

BOHM, David. *Rozvíjení významu*. Praha: Nakladatelství Unitaria, 1992.

BOLZANO, Bernard. *Paradoxy nekonečna*. Přeložil ZICH, Otakar. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1963.

BOLZANO, Bernard. *Vědosloví (Výbor)*. Přeložili BAYEROVÁ, Marie; LOUŽIL, Jaromír. Praha: Academia, 1981.

BOLZANO, Bernard. *Výbor z filozofických spisů*. Přeložil LOUŽIL, Jaromír. Praha: Svoboda, 1981.

BRENTANO, Franz. *O původu mravního poznání*. Přeložil HARTL, Miroslav. Praha: Naše vojsko, 1993.

CUSANUS Nicholas, Heron, Germain and B., Hawkins D J. *Of learned ignorance*. Eugene, Or. : Wipf & Stock, 2007.

DAHLBERG, Karin. The essence of essences – the search for meaning structures in phenomenological analysis of lifeworld phenomena, *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being*, [online], 2006, 1(1), 11-19, [cit. 2023-10-14]. ISSN 1748-2623 print/ISSN 1748-2631. Dostupné z: DOI: 10.1080/17482620500478405

DE LIBERA, Allain. *Filozofie v období středověku*. Praha: OIKOYMENH, 2019.

DERLON, Pierre. *Okultní tradice Cikánů*. Přeložil HAVEL, Tomáš. Praha: Dauphin, 2020.

DESCARTES, René. *Meditationes de prima philosophia: Meditace o první filosofii*. 3. vyd. Přeložil GLOMBÍČEK, Petr, přeložil MARVAN, Tomáš. Praha: OIKOYMENH, 2015. Knihovna novověké tradice a současnosti.

ELMORE, Leonard. *Hombre*. Orion, 2017.

ENHEDUANNA. *The Exaltation of Inanna*. By HALLO, William W. and VAN DIJK, J. J. A. London: Yale University Press, 1968.

ENUMA ELISH, The babylonian creation epic, also includes Atrahasis, the first Great Flood myth. STEPHANY J. Timothy. USA: Createspace, 2014.

Epos o Gilgamešovi. Vydání druhé. Přeložil PROSECKÝ, Jiří, přeložil RYCHTAŘÍK, Marek. Praha: NLN, 2018. Mythologie.

FEUERBACH, Ludwig. *The Essence of Christianity*. Translated by ELIOT, George. NY: Dover Publications, 2022.

FICHTE, Johann Gottlieb. *Základ všeho vědosloví jako rukopis pro vlastní posluchače*. Praha: OIKOYMENH, 2007. Knihovna novověké tradice a současnosti.

FREGE, Gottlob: O smyslu a významu, 1892 (Über Sinn und Bedeutung) In: *Zeitschrift für Philosophie und philos. Kritik*, NF 100, 189, překlad: FIALA, Jiří, in: *Scientia – Philosophia (SciPhi) 4* [online], červen 1992, Praha [cit. 2023-10-10]. Dostupné z: <https://www.esf.kfi.zcu.cz/logika/opory/flf/prezentace/frege.pdf>

GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda I. Nárys filosofické hermeneutiky*. Přeložil MIK, David. Praha: Triáda, 2020.

GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda II. Dodatky, rejstříky*. Přeložil MIK, David. Praha: Triáda, 2011.

GRAESER, Andreas. *Řecká filosofie klasického období: sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Přeložil PETŘÍČEK, Miroslav. Praha: OIKOYMENH, 2000. Dějiny filosofie.

GUMBRECHT, Hans Ulrich. *Production of Presence: What Meaning Cannot Convey*. Stanford, Calif : Stanford University Press, 2004.

HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. *Fenomenologie ducha*. Přeložil KUNEŠ, Jan; přeložil SOBOTKA, Milan; přeložil PATOČKA, Jan. Praha: Filosofia, 2019.

HEIDEGGER, Martin a PETŘÍČEK Miroslav. *Bytí a čas*. Třetí, opravené vydání. Přeložil CHVATÍK, Ivan, přeložil KOUBA, Pavel, přeložil NĚMEC, Jiří. Praha: OIKOYMENH, 2018.

HERACLITUS. *Fragments*. Translated by HAXTON, Brooks. Penguin Books, 2003.

HÉSIODOS. *Zpěvy železného věku*. Přeložila NOVÁKOVÁ, Julie, ilustroval DISMAN, Miloslav. Praha: Svoboda, 1990. Antická knihovna (Svoboda).

HOGENOVÁ, Anna. *Čas jako problém*. Chomutov: Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy, vydáno v nakladatelství Luboš Marek, 2011, Pontes Pragenses, svazek 65.

HOGENOVÁ, Anna. *Současnost, dějiny, fenomenologie*. Chomutov: Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy, vydáno v nakladatelství Luboš Marek, 2017, Pontes Pragenses, svazek 82.

HUSSERL, Edmund. Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie, in *Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung*, Halle a. d. S. Verlag von Max Niemeyer, 1913.

HUSSERL, Edmund. *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii I*. Druhé vydání. Přeložila RETTOVÁ, Alena, přeložil TRNKA, Jakub. Praha: OIKOYMENH, 2019.

HUSSERL, Edmund. *Karteziánské meditace*. Praha: Svoboda, 1968. Filosofie a současnost.

HUSSERL, Edmund. *Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie: úvod do fenomenologické filozofie*. Vyd. 2., (repr. 1. vyd.). Praha: Academia, 1996. Filozofická knihovna.

HUSSERL, Edmund. *Logická zkoumání II/1, Zkoumání k fenomenologii a teorii poznání*. Přeložili URBAN, Petr, NOVOTNÝ, Karel a JANOUŠEK, Hynek. Praha: OIKOYMENH, 2010.

HUSSERL, Edmund. *Přednášky k fenomenologii vnitřního časového vědomí*. Přeložili ŠPALEK, Vladimír a HANSEL, Walter. Praha: Ježek, 1996.

CHRISTENSON, Allen J. *Popol Vuh: Sacred Book of the Maya*. O Books, 2003.

KANT, Immanuel, KUNEŠ, Jan a SOBOTKA, Milan, ed. *Kritika čistého rozumu*. Druhé, upravené vydání. Přeložil LOUŽIL, Jaromír. Praha: OIKOYMENH, 2020. Knihovna novověké tradice a současnosti.

- KARFÍKOVÁ, Lenka. ANSELM Z CANTERBURY. *Fides Quaerens intellectum: Proslogion*. Praha: Kalich, 1990.
- KIRK, G. S., RAVEN, J. E. a SCHOFIELD, Malcolm. *Předsókratovští filosofové: kritické dějiny s vybranými texty*. Praha: Oikoymenh, 2004. Dějiny filosofie.
- KLÍMA, Ladislav. *Filosofické listy*. Praha: Herrmann a synové, 1993
- KOBUSCH, Teo. *Filosofie vrcholného a pozdního středověku*. Přeložil POKORNÝ, Martin. Dějiny filosofie. Praha: OIKOYMENH, 2021.
- KOSTIČOVÁ, Zuzana. *Náboženství Mayů*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2019.
- KULHÁNEK, Petr. *Astronomie a fyzika: hledání*. Praha: AGA, 2022.
- MERLEAU-PONTY, Maurice. *The Visible and the Invisible*. Translated by LINGIS, Alfonso. Evanston, IL: Northwestern University Press. 1968.
- NEWTON, Isaac. *Opticks*. 4th ed. London: Printed for William Innys at the Wefl-End of St. Paul's, 1730.
- NEWTON, Isaac. *Principia*. Translated by MOTTE, Andrew. New York: Daniel Adee, 1846.
- NOVOTNÝ, Jan. *Teorie relativity*. Druhé doplněné vydání. Přeložil ŠTÍBR, Václav. V Brně: Vysoké učení technické, nakladatelství VUTIUM, 2022. Quantum.
- PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a ŠVEC, Ondřej. ed. *Fenomenologické spisy II*. Praha: OIKOYMENH, 2009.
- PATOČKA, Jan, CHVATÍK, Ivan, KOUBA, Pavel. 2., vyd. *Péče o duši I*. Praha: OIKOYMENH, 2023.
- PENROSE, Roger. *Cycles of Time*. London: Vintage Books, 2011.
- PLATÓN. *Euthydémos; Menón*. Přeložil NOVOTNÝ, František. Praha: OIKOYMENH, 2000.
- PLATÓN. *Faidros*. 8., opr. vyd. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2023.
- PLATÓN. *Timaios; Kritias*. 3., opr. vyd. Přeložil NOVOTNÝ, František. Praha: OIKOYMENH, 2008.
- PLATÓN. *Ústava*. 6., opr. vyd. Přeložil NOVOTNÝ, František. Praha: OIKOYMENH, 2017.
- PLÓTÍNOS. *Věčnost, čas a duch*. Přeložil REZEK, Petr. Praha: Rezek, 1995.

- POPPER, Karl R. *Logika vědeckého zkoumání*. Praha: Oikoymenh, 1997.
- SAINT AUGUSTINE. *Confessions*. Translated by CHADWICK, Henry. NY: Oxford University Press, 2008.
- SAINT-HILAIRE, M. Geoffroy. *Principes de philosophie zoologique*. Paris: Imprimerie de Rignoux., 1830.
- SARTRE, Jean-Paul. *Bytí a nicota: pokus o fenomenologickou ontologii*. Druhé, opravené vydání. Přeložil KUBA, Oldřich. Praha: OIKOYMENH, 2018.
- SHAKESPEARE, William. *The Sonnets* (Collins Classics). Dublin: HarperCollins UK, 2016.
- SCHNIEDERS, Paul C, CHARLES, Robert H, HENNING, W B. *The Three Books of Enoch and the Book of Giants*. International Alliance Pro-Publishing, 2017.
- SOKOL, Jan. *Čas a rytmus*. (Třetí, opravené vydání). Praha: OIKOYMENH, 2019.
- SPENCE, Lewis. *The Popol Vuh*. Garden City, NY: Dover Publications, 2021.
- SPINOZA, Baruch. *Etika*. Přeložil HUBKA, Karel. Praha: Dybbuk, 2023.
- STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Zvon, 1991.
- SVOBODA, Karel. *Zlomky předsokratovských myslitelů*. Vyd. 2. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. Filosofická knihovna.
- ŠNEJDÁREK, Josef. *Co jsem prožil*. Praha: Naše vojsko, 2020.
- TERTULLIAN. *De carne Christi*. Text edited by EVANS, E. London: S.P.C.K. [online], 1956, [cit. 2024-02-11]. Dostupné z: <https://www.thelatinlibrary.com/tertullian/tertullian.carne.shtml>
- The Rig Veda*. Translated by GRIFFITH, Ralph T. H. Pantianos Classics, CreateSpace Independent Publishing Platform 2017.
- WITTGENSTEIN, Ludwig. *On certainty*. ANSCOMBE, G.E.M., von WRIGHT, G.H., PAUL, Denis. Oxford: Basil Blackwell, 1969.
- WITTGENSTEIN, Ludwig. *Tractatus Logico-Philosophicus*. Translated by PEARS, D. F. and MCGUINNESS, B. F. New York: Routledge Classics, 2001.
- ZAPALAČOVÁ, Karolína. Einstein a Bergson na zasedání „Francouzské filosofické společnosti“. *Filosofický časopis*, 70, 2022, č. 3, s. 595–597.

Seznam audiovizuálních zdrojů

Hombre. [film]. Režie RITT, Martin. USA: 20th Century Fox, 1967.